

Filozofická Fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra slavistiky
Sekce polské filologie

studijní rok 2009/2010

Ester Niemczyková
Studentka 3. ročníku PF-UF

Obraz Těšínského Slezska v tvorbě současných autorů regionu

The picture of the Teschen Silesia Region in the production of contemporary authors in
the region.

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Jeništa

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 13. 5. 2010

Ráda bych poděkovala mému vedoucímu práce Mgr. Janu Jenišтови, který mi pomohl vybrat téma a s nímž jsem mohla prokonzultovat podrobné náležitosti k mé práci. Také děkuji paní Prof. PhDr. Marii Sobotkové, CSc. a dalším, kteří mě při studiu jakýmkoliv způsobem podporovali, zejména těm, kteří mi zapůjčili potřebnou literaturu k vypracování této práce.

OBSAH

1. Úvod a tvorba básníků regionu	5
2. Těšínské Slezsko – územní, historická a národnostní charakteristika	8
2. 1. Dlouhý spor a dělení Těšínska.....	8
2. 1. 1. Dělení před a po 1. světové válce	8
2. 1. 2. Dělení během a po 2. světové válce.....	15
2. 2. Obyvatelstvo	18
2. 2. 1. Obyvatelstvo během 1. a 2. světové války.....	19
2. 2. 2. Obyvatelstvo po světových válkách a dnes	21
2. 3. Řeka Olše (Olza) a její tajemství	21
2. 4. Záolší / Zaolzie	26
2. 5. Tramvaje v Těšíně	33
3. Těšínské Slezsko v básnických a písňových textech Jaromíra Nohavici	35
3. 1. Jaromír Nohavica jako regionální autor a jeho působnost v regionu	35
3. 2. Jaromír Nohavica jako zakázaný autor a jeho spolupráce s jinými autory.....	37
4. Divadlo na pomezí: současná česko-polská dramatická tvorba.....	43
4. 1. Nástin historie Těšínského divadla	43
4. 2. Působnost regionálních autorů nejen v Těšínském divadle	44
4. 2. 1. Historie kavárny.....	44
4. 2. 2. Kavárna Avion, která byla, není a zase bude.....	46
4. 3. Těšínské niebo / Cieszyńskie nebe	50
5. Závěr	51
6. Bibliografie	54

1. Úvod a tvorba básníků regionu

Jedním z hlavních cílů této práce je poukázat na tvorbu autorů Těšínského Slezska. Jak se liší mezi danými autory, jakým způsobem se vyvíjela, jak byla tvořena, a zejména čím byli ovlivněni samotní autoři při psaní. Jakým je přínosem nejen pro místní obyvatelstvo, ale také pro širokou veřejnost nejen naší republiky.

Také bych se ráda pozastavila nad Těšínskem jako oblastí mnoha kultur, národností a pohraničních sporů. Nejprve bych ráda rozčlenila toto území historicky a pokusila se vymezit jeho status. Těšínské Slezsko je v rámci České republiky oblastí velice bohatou na historii, svým způsobem ojedinelou, jelikož současně zasahuje i do historie Polska. Už během první a druhé světové války se na území odehrálo mnoho mezinárodně významných událostí. Odedávna to byla oblast s jazykovými rozdíly, národnostními menšinami, což s sebou po dlouhou dobu neslo spory o úřední jazyk. Také státy, které usilovaly o získání území Těšínska, se po dlouhou dobu nemohly dohodnout, jak vyřešit vzájemnou hranici v této oblasti. A tak byly kvůli těmto tahanicím neustále přejmenovávány ulice, města a obce. Následně bych se ráda zmínila o místním obyvatelstvu, o jeho migraci, tedy odkud se přistěhovalo, popř. kam se odstěhovalo, jaké menšiny zde převládaly, a jaké jsou dominantní dnes. Konkrétně bych se chtěla soustředit na oblast na levém břehu řeky Olše – tzv. Záolší a sledovat, proč je právě tato oblast, tak zajímavá a čím.

Dějepisické poznatky Těšínského Slezska jsou velmi zajímavé už jen proto, že mají velký vliv na již zmíněnou tvorbu místních autorů. Nejsou to jen historická fakta, která ovlivnila jejich tvorbu, ale také třeba těšínské reálie. Např. řeka Olše, která si potichu plyne a ani netuší, jaké události měnící lidské životy s ní jsou spojeny. Nakonec jí byl svěřen úkol pro řeku velmi zvláštní a honosný – je to řeka, která tvoří hranici mezi dvěma státy.

Na tomto území můžeme najít také mnoho symbolů, jak těch patřících do historie, tak i těch živých, které stále existují a tvoří jakousi dominantu daného města či oblasti. Ony symboly také tvoří významnou část v místní literární tvorbě. O tom všem bych se ráda zmínila hned v následující kapitole.

Jak jsem již uvedla, cílem je poukázat na současné autory spojené s tímto regionem. Mezi ně jsem si dovolila zařadit Jaromíra Nohavicu, Renatu Putzlacher-Buchtovou a Bogdana Trojaka.

Jaromír Nohavica je známý nejen v regionu Těšínska, kde je označován za místního barda, ale díky svým písním je známý po celé České republice, ale také například v Polsku a dalších sousedních státech. S Těšínským Slezskem je velice úzce spjat již proto, že zde dlouhá léta žil, pracoval a nakonec si Těšínsko nesmírně zamiloval, což dává znát v nejedné své písni.

Sám Nohavica zmiňuje v textech svých písní historická fakta a události. Ať už jsou to události z dob dávno minulých, nebo ty, které sám zažil a dnes si je lidé připomínají, jako minulost a nostalgicky na ně vzpomínají. Rovněž si představíme, jak je ovlivněn místním nářečím a kulturou. Tuto skutečnost dává výrazně najevo tím, že nezpívá pouze v češtině, ale v polštině nebo dialektem, „po našymu“. Jeho písně byly také přeloženy do několika jazyků. Tento autor neopomíjí ani symboly Těšínska. Je úzce spjat s historickou kavárnou Avion, stal při zrodu spolku Avion a podílel se na pořádání literárně-hudebních večerů.

Mezi jeho nejznámější díla - přímo spjatá s regionem patří spolupráce na divadelní hře *Těšínské nebo*, která celá pojednává právě o Těšínsku.

Avšak Nohavica na řadě svých děl nepracoval sám. Již zmíněný spolek Avion nebo slavné *Těšínské nebo* vznikly za spolupráce další autorky regionu, Renaty Putzlacher-Buchtové.

Renata Putzlacher-Buchtová je Polka narozená v České republice, konkrétně v Karvině. Je známou překladatelkou, básnířkou a scénáristkou, rovněž působila jako dramaturgyně Těšínského divadla v Českém Těšíně (1989-2001). Navázala kvalitní a úspěšnou spolupráci s Jaromírem Nohavicou a založila spolu s ním „Kavárnu Avion, která není“, později i spolek Avion, a také je jednou z hlavních osob, které daly vzniknout inscenaci *Těšínské nebo*. Tomuto dílu věnuji pozornost v samostatné kapitole.

Putzlacherová je ovlivněna, jako autor předešlý, svým rodným krajem. Město Těšín a místní okolí nejednou vystupují v její poezii. Ráda zde tvořila a tvoří, píše o zdejší krajině, a ačkoliv již na Těšínsku trvale nežije, stále se schází s místními lidmi u

literatury, Těšín považuje za město krásné a snaží se, aby zdejší literatura nebyla opomíjena a zanedbávána.

Posledním autorem, o němž práce pojednává, je Bogdan Trojak. Tento básník se narodil přímo v Českém Těšíně. Jako autor poměrně mladý se již může pochlubit několika úspěšnými sbírkami. Píše jak česky, tak i polsky – má k tomuto jazyku velice kladný vztah, vystudoval gymnázium s polským vyučovacím jazykem. Stejně jako R. Putzlacherová se však přestěhoval a dnes žije na Jižní Moravě. Těšínsko zmiňuje ve svých člancích, poezii i próze.

2. Těšínské Slezsko – územní, historická a národnostní charakteristika

2. 1. Dlouhý spor a dělení Těšínska

2. 1. 1. Dělení před a po 1. světové válce

Každý rok má v sobě ukryto něco, co si lidé mohou připomínat dodnes. Ať už to jsou kladné či záporné události. Když se k sobě připočtou dny, jsou z toho týdny, pak měsíce, roky a po několika letech, vznikají dějiny. Všechny národy, území i města mají své historické počátky. Pamětníci mohou na tamější věci vzpomínat a nová generace si o nich číst, ale také se o nich učit.

Dějiny Těšínska jsou velice zajímavé, nejen proto, že zde proběhlo několik bojů či se několikrát změnil úřední jazyk, ale zejména pro své vymezení hranic. Než byly stanoveny dnešní hranice, probíhalo několik „tahanic“ a jednání s představiteli nejen sousedních zemí. Proto bych se ráda v této kapitole věnovala problematice územního členění Těšínska. Domnívám se, že právě dělení po první světové válce, během druhé světové války a po ní jsou důležitými mezníky v těchto dějinách, byl tím například ovlivněn již zmíněný úřední jazyk, a právě tyto dny se určitě vryly do paměti nejednoho tamějšího obyvatele.

Než k rozdělení Těšínska došlo, proběhlo mnoho konfliktů mezi českým a polským obyvatelstvem, zejména od poloviny 19. století. Obyvatelé žili na stejném území, avšak každý si chtěl prosadit „to své“ – svou národní identitu. Prosazovali zavedení svého úředního jazyka do škol a do úřadů (místo němčiny). České národní hnutí tíhlo k Opavě a polské národní hnutí zase k městu Těšínu. Na Těšínsku začaly vznikat různé národní a národopisné spolky, a také první časopisy, např. český *Opavský besedník* (1861) a polský – *Gwiazdka Cieszyńska* (ta v roce 1851 nahradila *Tygodnik Cieszyński*).

Polské národní uvědomění bylo tak silné, že byla dokonce podána žádost na Ministerstvo kultu a vyučování (působnost tohoto rakousko-uherského ministerstva sahá do let 1848 - 1918) o zavedení polského jazyka do všech škol na Těšínsku, tedy i ve Frýdeckém okrese, kde žili převážně Češi. Mezitím české národní hnutí v okolí

Frydecka překonalo základní právní překážky a požádalo o zavedení češtiny v úředním styku, zejména u soudů. Teprve poté se Češi začali aktivněji zapojovat do tohoto „boje“ o vlastní jazyk také v Těšíně.

Začaly vycházet další české týdeníky, např. *Obrana Slezska*, ve kterých byla česká veřejnost seznamována s minulostí Těšínska. V r. 1909 bylo zřízeno české gymnázium.

O česko-polských vztazích se začalo psát více v místních časopisech a týdenících, také básníci, kteří působili v regionu, začali ve svých dílech poukazovat na skutečnosti spojené s národnostní problematikou.

„V době zvýšených emocí ve vzájemných česko-polských vztazích se objevily časopisecky a brzy i knižně *Slezské písně* Petra Bezruče. Toto dílo vysokých uměleckých kvalit zrcadlilo také složité národnostní poměry na Těšínsku. Přes nesporný význam a obrovský ohlas v českých zemích polská publicistika na Těšínsku i v Malopolsku Bezručovo dílo nepřijala. Tento postoj se přenášel i do pozdějších let.“¹

Uvedme si pasáže ze dvou básní z této sbírky, které jasně hovoří o tom, jak se problém popoľšťování a poněmčování Bezručovi přičil. V první citované básni *Kantor Halfar*² básník píše o českém venkovském učiteli, který odmítá polštinu jako vyučovací jazyk:

Kantor Halfar

*Kantor Halfar byl hoch dobrý,
Byl hoch tichý, byl hoch hezký,
ale škaredou měl chybu:
i v Těšíně mluvil česky*

*před okresním inspektorem.
A když tak se kantor spustí -
víš, jsou hříchy v katechismu,
co se nikdy neodpustí.*

¹ GLOBELNÝ A., *Nástin dějin Těšínska*, Advertis Ostrava, 1992, s. 75.

² BEZRUC P., *Slezské Písně: Kantor Halfar*, Slunovrat 1977, s. 42-43.

*Leta táhnou, vlasy řidnou
jako listí před jesení.
Halfar pořád za mládence!
Pro Halfara místa není.*

*V krčmě zazní skočná hudba.
Právě v kapli dalo slovo -
či by mělo deset roků
čekat děvče Halfarovo?*

*Přijdou páni: Škola polská!
Burmistr v klín ruce složí.
Ale vzpurný Halfar učí,
jak mu káže zákon boží.
[...]*

V další básni 70.000³ je Bezručova kritika ještě otevřenější,

*Sedmdesát tisíc je nás
před Těšínem, před Těšínem.
Sto tisíc nás poněmčili,
sto tisíc nás popoľštili,
v duši padl svatý klid:
když nás zbylo sedmdesát,
tisíců jen sedmdesát,
smíme žít?*

*Sedmdesát tisíc hrobů
kopají nám před Těšínem.
Časem někdo k nebi vzlykne,
pomoci se nedovolá,
cizí Bůh smích ve tvář stříkne,*

³ BEZRUC P., op. cit., s. 45.

*tupě díváme se v davu,
jak nám k špalku kladou hlavu,
jak vůl na porážku vola.*

*Markýz Géro tak je bohat:
dej nám beček sedmdesát,
beček tisíc sedmdesát!
Poly se, ti poněmčíme,
poly se ti popolštíme,
zahřímají ústa sterá:
Hore hor markýze Géra !
Ale prve nežli zhynem,
nech se zpijem rudým vínem,
robka s dcerkou, chlop se synem
před Těšínem, před Těšínem.*

Ačkoli někteří čeští učitelé odmítali učit polsky, obecně byli pedagogové hybnou silou polské národnostní sebeidentifikace a sami zakládali mnohé organizace.

Byla také zřízena polská gymnázia v Těšíně a Orlové, nakonec se podařilo prosadit polštinu také do úřadů.

Tímto však spor mezi českou a polskou národností neskončil. Naopak, po první světové válce se začalo uvažovat o území Těšínska, když se Československo osamostatnilo a zaniklo Rakousko-Uhersko. Spor o území nabyl na síle a začali se jím zabývat nejvyšší političtí představitelé. Edvard Beneš, jako tehdejší ministr zahraničí, byl jednoznačně pro rozdělení Těšínska mezi Polsko a Československo. Navrhoval různá řešení, se kterými však Poláci nesouhlasili.

„Během jara 1919 vypracoval koncepci kompromisu zhruba na dnešní hranici, s níž vyslovil souhlas a poskytl jí svou podporu i prezident Masaryk.“⁴ Mezitím pokračovaly stávky polských horníků – ti požadovali připojení k Polsku, a naopak Češi žádali, aby Těšínsko nebylo rozděleno a bylo celé připojeno k Československu. Proběhlo několik

⁴ GAWRECKI D., *Nástin dějin Těšínska*, Advertis Ostrava, 1992, s. 83.

jednání, jak na Československém území, tak na území Polska, ale žel, žádné nepřineslo řešení tohoto problému.

„V srpnu pokračovala další jednání v Paříži, na nichž se představitelé dohodových mocností s výjimkou Francie vyslovili pro tzv. Tissiho linii, podle níž měla košicko-bohumínská železnice a polovina karvinského revíru připadnout Polsku. V této situaci požádal ministr zahraničí Beneš o vyhlášení plebiscitu na celém území Těšínska, čímž částečně akceptoval dřívější polské návrhy, které však uvažovaly o tom, že hlasování bude provedeno jen na části území. 27. 9. 1919 pak bylo o plebiscitu oficiálně rozhodnuto. Hlasování mělo mít informativní charakter, při definitivním rozhraničení se mělo přihlídnout k hospodářským a komunikačním faktorům.“⁵

Když se rozpadlo Rakousko-Uhersko, vznikly na území československého Těšínska dva národní výbory: český *Národní výbor pro Slezsko* a polská *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego*. Oba výbory prohlásily Těšínsko za součást svého území. Polský národní výbor tak učinil na přelomu října a listopadu roku 1918 a svými vojsky toto území obsadil. Aby se situace uklidnila, byla podepsána prozatímní dohoda. Ta rozdělovala Těšínsko mezi oba národní výbory. Mezispojenecká plebiscitní komise navštívila Těšín koncem ledna r. 1920, aby rozčlenila území a stanovila část, kterou bude spravovat sama.

Během příprav na plebiscit opět došlo ke střetům obyvatelstva, tentokrát však docházelo ke ztrátám na životech. Po těchto událostech se Československo rozhodlo pro vojenské řešení, kvůli porušení Dohody (označení pro spojení Francie, Ruska a Velké Británie), kdy byly kvůli volbám do polského Sejmu rozmístěny vojenské jednotky ve sporném území kontrolovaném Polskem. Polská strana nebrala v potaz ani protest podaný Československou vládou proti odvodům místního obyvatelstva jako nepřijatelnému projevu státní svrchovanosti.

„Československé jednotky vedené generálem Šnejdárkem, aby zabránily v zemi konání voleb do polského Sejmu vyhlášených na 26. ledna, zahájily obsazování Těšínska. Boje s početně výrazně slabšími polskými silami podporovanými místním polským obyvatelstvem a dělníky třineckých hutí trvaly od 23. do 29. ledna, kdy bylo pražským Ministerstvem obrany mj. i v důsledku intervence dohodových mocností nařízeno zastavení bojů a následující den 30. ledna bylo mezi polskými a

⁵ GAWRECKI D., op. cit., s. 84.

československými jednotkami uzavřeno příměří. Československé jednotky postoupily až k řece Visle. Boje si vyžádaly řadu obětí na životech. Konflikt o Těšínsko se stal jednou z příčin dlouhodobého zhoršení vzájemných vztahů mezi oběma nástupnickými státy.⁶ Tyto boje, které se odehrály v lednu mezi Československem a Polskem jsou v některých zdrojích uváděny jako sedmidenní válka.

Nepokoje vedly i k tomu, že plebiscit musel být uskutečněn v jiném termínu, než bylo stanoveno, a to o dva týdny později. Poláci ztratili šanci na vítězství, a proto plebiscit raději předem odmítli.

„Polská plebiscitní komise v Těšíně zakázala starostům připravovat seznamy voličů, bez nichž bylo hlasování neproveditelné a zástupci Rady narodové prosadili ve Varšavě, že Polsko 24. 4. 1920 oficiálně odmítlo plebiscit jako neproveditelný. Spor se tím octl ve slepé uličce, vzhledem k napjatosti místních poměrů nebyl pouhý odklad plebiscitu východiskem. Ač si tehdy československá strana plebiscit přála a věřila ve své vítězství, vyslovil Beneš souhlas s řešením sporu arbitráží ihned poté, co mu to navrhl polský zástupce v Paříži E. Piltz. Opatřil obratem i souhlas vlády a prezidenta v Praze, požadoval však rychlé rozhodnutí Polska pro arbitráž, aby neposkytl extrémistům v Praze čas nejen k bouřlivé kampani, ale zvláště k reálnému usnesení parlamentu, [...].“⁷

V červenci se konala konference v belgickém městě Spa, která se usnesla na pomoci Polsku proti bolševické ofenzívě. Proti upuštění od plebiscitu byli jak Němci a „Šlonzáci“⁸ (říkalo se tak obyvatelům Slezska), tak i polské a české nacionální kruhy. Informace byly tehdy dostupné pouze z tisku, nikoliv přímo z diplomatických jednání. Dnes se již obecně soudí, že tento poměrně krátký, ale intenzivní spor mohl být uzavřen i rychleji.

„Dnes ovšem víme, že aspoň spor na Těšínsku bylo možno urovnat kompromisně už před Spa včasným akceptováním arbitráže.“⁹

⁶ ŽÁČEK R., *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004, s. 309.

⁷ GAWRECKI J., op. cit., s. 84 - 85.

⁸ Tohoto termínu pro místní obyvatelstvo použil ne jeden autor, např. Gawrecki D. *Studie o Těšínsku, politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*, Český Těšín, 1999.

⁹ GAWRECKI J., op. cit., s. 85.

Konečné usnesení o rozdělení Těšínska po první světové válce přišlo v létě 1920, kdy byly také stanoveny hranice. Zdálo by se, že toto řešení bylo definitivní, avšak opak byl pravdou.

„Po neúspěšných pokusech mocností vytyčit hranice a nezdarech polsko-československých rozhovorů, měl o osudu Těšínského Slezska rozhodnout plebiscit. Nakonec však obě strany souhlasily s mezinárodní arbitráží a 28. července 1920 bylo rozhodnutím Velvyslanecké konference v Paříži Těšínské Slezsko rozděleno mezi oba státy.“¹⁰

S takovýmto rozdělením Těšínska se však Polsko nechtělo smířit a nastaly nové spory.

„V Polsku bylo rozhodnutí o rozdělení Těšínska všeobecně odsouzeno jako ‘nové dělení Polska’, tisk psal o nutné budoucí polské odvetě. Rada Narodowa ukončila svou činnost 4. srpna 1920 – vyzvala sejm, aby neschválil rozhraničení, obvinila vládu, že se zřekla plebiscitu, odsoudila, že se vyskytli politici, kteří dokument o rozdělení Těšínska podepsali. V září 1920 sejm na svém zasedání odmítl ratifikovat rozhodnutí Rady velvyslanců. Hledali se viníci a možnosti změny rozhodnutí o hranicích. Odpovědnost byla dávana těm, kteří řídili polskou zahraniční politiku. Národní demokraté psali o tom, že přijetí arbitráže bylo chybou, že plebiscitní řešení by bylo pro Poláky výhodnější.“¹¹

Na Československém území panovala spokojenost, ovšem našly se i výjimky z řad politiků požadujících zachování historické hranice. A Poláci na území československého Těšínska se s nastalým stavem museli jednoduše smířit. Při rozdělení Těšínska bylo jeho hranicemi stanoveno také státní občanství. Lidé se mohli do jednoho roku rozhodnout, zda budou svého občanství užívat nebo ho chtějí změnit – optovat pro Polsko. Rozhodnutí manžela bylo závazné pro jeho ženu a děti. Vystěhovat se museli ti, kteří se rozhodli pro opci.

„Po rozdělení Těšínska došlo k určitému urovnání vztahů mezi Československem a Polskem. Dne 7. listopadu 1921 uzavřely oba státy dohodu, v níž byly v podstatě uznány hranice; obě strany se zavázaly k potlačení nepřátelské propagandy. Tato

¹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ, *Zaolzí: polsko-český spor o těšínské Slezsko 1918-2008*, Warszawa, 2008., s. 3.

¹¹ GAWRECKI D., *Studie o Těšínsku, politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*, Český Těšín, 1999, s. 72.

smlouva ovšem nebyla ratifikována. Dne 23. dubna 1925 byla podepsána československo-polská smlouva o menšinových záležitostech. 20. léta znamenala i klidnění národnostních sporů na československém Těšínsku.¹²

O problematice Těšínského Slezska je napsána řada publikací, časopisů a knih. Je o ně velký zájem, zejména o ty, ve kterých se píše o státním zařazení Těšínska. V této kapitole jsme se zabývali nejen touto problematikou, ale také vývojem a situací, která byla před první světovou válkou. Již tehdy se chtěli prosadit Poláci a jejich mateřský jazyk ve školách, úřadech a společenském životě, často na úkor češtiny. Začaly vznikat nejen dvojjazyčné školy, ale i školy s polským vyučovacím jazykem. Díky tomuto tlaku na zřizování škol s polským vyučovacím jazykem vznikaly mezi obyvatelstvem těchto dvou národností spory. Tento problém začal gradovat po první světové válce, kdy se jednalo o území Těšínska, a musely být stanoveny hranice. Tyto „tahanice“ o Těšínské území probíhaly až do roku 1920. Nakonec bylo Těšínsko rozděleno mezi oba státy - Polsko a Československo.

2. 1. 2. Dělení během a po 2. světové válce

Již v předešlé kapitole jsem vytýčila důležitá data a události v dějinách Těšínska před a po první světové válce. Po dvou desetiletích relativního klidu vypukla druhá světová válka a spolu s ní i další dělení Těšínska, proto se chci soustředit na dění během a po druhé světové válce. Budu sledovat, jaké bylo jazykové členění území a jak se měnily jeho hranice, také jak dlouho byl tento spor řešen, kým, a jaký bylo jeho výsledek.

„Československá vláda přistoupila na polské ultimatum doručené před půlnocí 30. září 1938 a vyslovila souhlas s odstoupením části Těšínska Polsku. Odstoupeno bylo území o rozsahu 869 km², jeho hranice se přibližně shodovala s hranicí administrativního rozdělení z 5. listopadu 1918.“¹³

¹² GAWRECKI D., op. cit., Ostrava, 1992, s. 90.

¹³ ŽÁČEK R., op. cit., s. 332 – 333.

Po vypuknutí 2. světové války se celá československá část Těšínska dostala do rukou Polska, to se ovšem nelíbilo místním Němcům a Šlonzákům, kteří chtěli připojení k Německu. Tento stav však netrval ani rok – když Německo v září 1939 porazilo Polsko, bylo celé území připojeno k Německu.

„Podle Hitlerova výnosu o začlenění a správě dobytých východních oblastí z 26. října 1939 se Těšínsko stalo součástí Německé říše.“¹⁴

Neúspěšné byly požadavky připojení bývalého československého Těšínska k protektorátu nebo k Sudetské župě.

Toto území bylo takovým průchozím bodem. „Těšínsko se stalo nejfrekventovanějším místem přechodů, především díky své výhodné pohraniční poloze, členitosti pohraničního terénu, nepřerušnému dopravnímu spojení a trvajícím kontaktům Ostravska se zabraným územím. Přes hranice do Polska zde ilegálně přešlo nejméně 5 tisíc osob ohrožených nacistickým režimem nebo usilujících o účast v boji proti fašismu v zahraničních armádách.“¹⁵

Československý prezident Edvard Beneš v říjnu roku 1938 abdikoval a odešel do Velké Británie, později do Spojených států. V Londýně vytvořil exilovou vládu, která byla plně uznána až v roce 1941, předtím fungoval od 17. října 1939 Národní výbor.

Můžeme se přiklonit k tomu, že už od roku 1939 se mezi Čechy a Poláky, opět řešil hraniční spor o Těšínsko. „Poláci postulovali zásadu, že nemohou z války vyjít jako stát s menším územním rozsahem, než do války 1. září vstupovali. Československá strana zase deklarovala, i když ne tak striktně, požadavek restituce hranic z období před 1. říjnem 1938, neboť územní změny provedené o tomto datu byly vynuceny hrozbou násilí, tudíž je považovala za neplatné.“¹⁶ Beneš se osobně setkal v Paříži s generálem Sikorským a dalo by se říci, že právě toto setkání zahajovalo řešení problematiky pozdějších hranic a rozdělení Těšínska. Tyto dvě osobnosti se sešly jen dvakrát, posléze si již jen dopisovaly. Beneš si jakožto exilový prezident o otázce poválečného určení hranic dopisoval s exilovým prezidentem Polska Mościckým, ale také v této otázce udržoval kontakt s generálem Sikorským. Trvalo dlouho, než byly stanoveny hranice,

¹⁴ BORÁK M., *Nástin dějin Těšínska*, Advertis Ostrava, 1992, s. 107.

¹⁵ Ibidem, s. 106.

¹⁶ ŽÁČEK R., *Studie o Těšínsku, Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*, Český Těšín 2000, s. 21.

kteří dělí nynější Českou republiku s Polskem. Proběhlo mnoho dvoustranných jednání, většina bez výsledku. Konečné rozhodnutí tak padlo až v roce 1945.

„Stejně jako československá, i polská vláda se pokusila v závěru války získat podporu Sovětského svazu pro své hraniční požadavky. [...] Polští zástupci oslovili v záležitosti Těšínska bezprostředně Stalina. Podařilo se jim získat příslib, že ‚Záolší‘ nebude podřízeno ani polské ani československé administrativě, ale veškerá správa bude v rukou sovětských vojenských velitelů spolupracujících s místními národními výbory, a to až do konečného rozhodnutí. V sovětských rukou podle tohoto příslibu měla zůstat i ochrana hranic, aniž by ovšem bylo řečeno, že ‚Záolší‘ bude odděleno stejně hranicemi od Polska jako od ČSR.“¹⁷

Jednoduše řečeno byla obnovena předmnichovská hranice, ale zdejší spory o státní začlenění trvaly ještě několik let. Ještě v 50. letech probíhaly spory o městečka a vesnice, některé byly spojeny, jiné rozděleny na více částí. Po volbách do národních výborů ve druhé polovině 50. let už území na Těšínsku dostává nynější podobu. A jsou stanoveny dnešní hranice: „V roce 1958 byly projednány a počátkem roku 1959 vstoupily v platnost i konečné úpravy státní hranice na Těšínsku, která se stala pohyblivou a probíhá středem vodních toků Olše a Odry se dvěma výjimkami v úsecích Karviná-Petrovice a Věřňovice-Laziska.“¹⁸

V období od roku 1938 až do 50. let 20. století prošlo územím Těšínska mnoho lidí, kteří zde zanechali nezapomenutelné stopy a byli aktéry důležitých událostí. Velkým příkladem je Edvard Beneš, který se nesmazatelně zapsal jako průkopnická osobnost, zejména při řešení problémů s hranicemi spolu s tehdejším polským prezidentem Mościckým a generálem Sikorským.

Během tohoto období se neustále měnil úřední jazyk. Děti, které začaly chodit v těchto letech do školy, se nejprve učily německy, poté polsky a nakonec česky. Záleželo na tom, pod čí nadvládou území zrovna bylo. Ustalování hranic, které trvalo poměrně dlouhou dobu, bylo nakonec vyřešeno v 50. letech 20. století a tento stav přetrvává dodnes.

¹⁷ ŽÁČEK R., *Studie o Těšínsku, Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*, Český Těšín 2000, s. 83, citace podle: KAMIŃSKI, M. K., *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945-1948*, Warszawa 1990, s. 71.

¹⁸ KOL. AUTORŮ, *Nástin dějin Těšínska*, Advertis Ostrava, 1992, s. 120.

2. 2. Obyvatelstvo

Obyvatelstvo Těšínského Slezska bylo a je velmi různorodé - žili zde Židé, Němci, Poláci a Češi. Ještě před tím, než se podíváme, jak to vypadá dnes na území Těšínska, nahlédněme krátce do historie.

„Od přelomu 16. a 17. století až do počátku 19. století spočívalo těžiště populačního vývoje v horském a podhorském prostředí karpatské horské soustavy, a to ve vazbě na valašskou kolonizaci ve spojitosti s rozvojem salašnictví a pasekářské kultury [...]“¹⁹ Během těchto let Těšínsko nebylo příliš osídleno, knižní zdroje uvádějí, že zde kolem roku 1803 žilo přibližně 18 tisíc obyvatel. Změna ovšem nastala při založení Třineckých železáren (1839), když se lidé začali stěhovat na Těšínsko za práci.

V roce 1849 žilo na území Těšínského Slezska 104 325 obyvatel.²⁰ Ovšem s rychlou urbanizací tohoto území přišly i sociální problémy a začaly se zde šířit nemoci a hladovění, které vedly k úbytku obyvatelstva.

„Populační vývoj na Těšínsku velmi nepříznivě ovlivnily katastrofální důsledky epidemie v polovině 19. století během tzv. ‚hladových let‘, kdy vlivem nepřízně počasí postihla Těšínsko velká neúroda. [...] Tyf, cholera a jiné nakažlivé nemoci si vyžádaly značné oběti na životech, když postihly zejména horské obce a centrální Těšínsko.“²¹

Po těchto smutných událostech začal počet obyvatel opět stoupat, díky rozmachu průmyslu, zejména hutnictví a hornictví (Třinec, Lískovec u Frýdku-Místku, Bohumín) a také textilní průmysl ve Frýdku-Místku (dnes již firma Slezan neexistuje, donedávna fungovala jen Šicí dílna a ta ukončila svou činnost k 30. 4. 2010). Nejvíce přistěhovalců přicházelo z Haliče. „Haličané sice přicházeli v období 1880-1900 ponejvíce do ostravské části uhelného revíru, nicméně i pro uhelný průmysl Karvinska byla jejich úloha v procesu zalidňování velmi podstatná. Vzhledem k nízké vzdělanostní úrovni a pracovní kvalifikaci nebyli haličští přistěhovalci žádným přínosem pro společenské a kulturní dění, avšak na úseku přirozené reprodukce znamenali velké oživení populačního vývoje.“²²

¹⁹ KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, Tilia, Šenov u Ostravy, 1997, s. 73.

²⁰ Údaj podle: KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, op. cit., s. 73.

²¹ KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, op. cit., s. 73, citace podle: GROBELNÝ A., *Hladová léta ve Slezsku 1846-1856*, 1958.

²² KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, op. cit., s. 78, citace podle: PITRONOVÁ B., *Haličané na Ostravsku v 2. polovině 19. století*.

Již zmíněná urbanizace Těšínska díky rozvoji průmyslu a možnostem práce vyvrcholila na počátku 20. století, ovšem záhy nastal obrat z důvodu přesycenosti průmyslovými zdroji, nastala hospodářská krize a začalo propouštění zaměstnanců ve velkém měřítku, a to už v roce 1901.

„Podle ankety uspořádané zemskou slezskou vládou v Opavě roku 1906 převládali mezi emigranty horníci se svými rodinami. Odcházeli do západoevropských uhelných revírů a do uhelných dolů ve Spojených státech amerických.“²³

Podívejme se na skladbu obyvatelstva regionu z roku 1910, kdy se uskutečnilo sčítání lidu. „Většinu populace Těšínského Slezska tvořili Poláci - 55%, Čechů bylo 27%, Němců 18%. Poláci výrazně převažovali v těšínském a fryštátském okrese, velkou převahu měli rovněž v okrese bílském.“²⁴ Češi měli větší zastoupení v zastupitelstvih obcí. Německá vrstva obyvatel byla dobře situovaná a politicky aktivní. Zvláštní národnostní skupinou byli Šlonzáci.

„Specifickou skupinou byli tzv. Šlonzáci, stoupenci Slezské lidové strany, vedené Józefem Koźdoněm, hlásajícím heslo ‚Slezsko pro Slezany‘ a tezi, že Slezané mluví polsky, ale kulturu mají německou, a zároveň odmítajícím jakoukoliv spolupráci s polskými stranami.“²⁵

2. 2. 1. Obyvatelstvo během 1. a 2. světové války

Samotné vypuknutí první světové války přerušilo migrace do městských částí Těšínska a při rozdělení Těšínska tohoto území byl definitivně ukončen příliv haličských obyvatel. Po válce se někteří haličští obyvatelé vrátili do svého původního bydliště.

„V meziválečném období docházelo na Těšínsku k dalším přesunům v rozložení obyvatelstva, které však vzhledem k minulosti nebyly zdaleka tak významné a jejich rozsah byl nesrovnatelně menší.“²⁶

²³ Údaj podle: KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, op. cit., s. 80.

²⁴ KOLEKTIV AUTORŮ, *Zaolzí: polsko-český spor o těšínské Slezsko 1918-2008*, Warszawa, 2008, s. 46.

²⁵ *Ibidem*, s. 46.

²⁶ KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, op. cit., s. 82.

Ještě předtím, než nastaly tzv. záboru území v období 2. světové války (Mnichovská dohoda), uskutečnily se hromadné přesuny obyvatelstva. Nejdříve dobrovolně, a pak již násilnými formami, a to českého a německého obyvatelstva. Polské obyvatelstvo se začalo stěhovat zpátky do Polska.

„Odhaduje se, že ze záboru odešlo či bylo vysídleno přes 30 tisíc Čechů a přes 5 tisíc Němců, takže tu pak žilo jen necelých 200 tisíc obyvatel, z toho asi 80 tisíc Čechů, 100 tisíc Poláků a 15 tisíc Němců.“²⁷

Polsko, které zabralo nejen okres Český Těšín, začalo značně působit na obyvatelstvo tohoto území, Češi a Němci byli diskriminováni, byli propouštěni ze zaměstnání atd. Do školství se dostala polština, a byla také vyhlášena jako jediný úřední jazyk. Ovšem poté, co se Těšínsko stalo součástí Německé říše, nastala germanizace. „Polský majetek byl úředně zkonfiskován, urychleně probíhala germanizace dolů, velkého průmyslu a peněžnictví.“²⁸

Obyvatelům, kteří se hlásili ke slezskému původu („Šlonzáci“), byla zavedena registrace a tím pádem bylo toto občanství již úředně registrováno. Později byli nuceni se přihlásit k německé národnosti, jestliže tak neučinili, byly jim vyměřovány kruté tresty. „Obyvatelé, kteří nepodlehli germanizačnímu nátlaku a stále se hlásili ke své české nebo polské národnosti, byli vystaveni nejostřejší diskriminaci. Nejhuře na tom byli Poláci – byli zbaveni majetku, museli odvádět dodatečnou daň ve výši 15 procent hrubého příjmu, byli kráceni na sociálních výhodách a na přidělech potravin a životních potřeb, bylo pro ně zavedeno zostřené trestní právo, ukládající nejtěžší tresty za sebemenší přestupky. Postavení obyvatel české národnosti bylo příznivější, nebyl jim zabaven majetek a nebyli až na výjimky vysídlováni, avšak stejně jako Poláci neměli žádná národní práva, školství, kulturní organizace či jakékoli spolky, měli stejnou povinnost nucených prací v říši atd., avšak na rozdíl od Poláků nebyl poměr k Čechům úředně upraven. Skupiny obyvatel, které poněmčení odmítly nebo nevyhovovaly nacistům z rasových, politických či jiných důvodů, byly určeny k vysídlení a k přímé fyzické likvidaci. Např. v říjnu 1943 zbylo v okrese z původních asi 2000 těšínských Židů již jen 28 osob.

²⁷ BORÁK M., op. cit., 1992, s. 102.

²⁸ Ibidem, s. 108.

Vysokým počtem obětí nacistické perzekuce patří Těšínsko k nejvíce postiženým oblastem republiky.²⁹

2. 2. 2. Obyvatelstvo po světových válkách a dnes

Když byla země osvobozena v roce 1945, vrátila se na Těšínsko jen malá část obyvatel, kteří jej předtím opustili. Většina se z různých příčin nevrátila, např. si našli práci jinde, zestárli, možná se změnil i jejich vztah k Těšínsku jako takovému. Ti, kteří se vrátili, našli práci např. ve školství, dopravě, průmyslových závodech, jak se můžeme dočíst: „Obnova průmyslové výroby na Těšínsku po skončení války vyžadovala velmi naléhavě nové pracovní síly. Tuto obecnou potřebu ještě zvýraznil těžký průmysl, který byl v období tzv. socialistické industrializace Ostravska přednostně rozvíjen. Kromě českého a místního polského obyvatelstva se stal velmi přitažlivý pro populaci ze Slovenska.“³⁰ Můžeme snad i říci, že Němce, kteří byli na tomto území v období války, nahradili Slováci, stěhovali se sem postupně, nejdříve sami, a poté i s rodinami.

Dnešní počet obyvatel regionu se pohybuje okolo půl milionu obyvatel a v obcích na Záolší tvoří asi 10% Poláci. V těchto obcích jsou i dvojjazyčné školy a nápisy. V poslední době jsou vandaly na těchto cedulích zamalovávány polské nápisy, což se nelíbí polské menšině, (příklad dvojjazyčné cedule je vložen v příloze).

2. 3. Řeka Olše (Olza) a její tajemství

Když se člověk zmíní o Těšínském Slezsku nebo o Těšíně samotném, většině lidí na mysl přijde řeka, která tímto územím protéká. Řeka v této oblasti plyne pod názvem Olza nebo snad Olše? Už jen při tomto, pojmenování, vzniká spor, zdali je správně Olza nebo Olše.

Ráda bych se pozastavila právě nad otázkou pojmenování řeky a z knižních zdrojů se pokusila dojít k rozuzlení.

²⁹Ibidem, s. 109.

³⁰KOL. AUTORŮ, *Těšínsko 1. díl*, op. cit., s. 88.

Původ názvu Olše je zajímavý: „Zdalo by se, že pochází od jména stromu. Ale chyba lávky. Původní název Olza (doložen v roce 1290) označuje řeku bohatou na vodu, což dokládají obdoby např. v ruštině. Teprve v 19. stol. vznikla úprava do dnešního znění názvu řeky, právě chybným opravením a spojením s názvem stromu.“³¹

Další prameny také uvádějí, že název Olše je pochybný a nesprávný a raději proto by bylo lépe se přiklonit k názvu Olza. „Název Olše je nepochybně původu mladšího nežli Olza. Název Olza uvádí se ponejprv v listině těšínského knížete Měška z roku 1290, na základě které odevzdává těšínskému měšťanu Bogusiovi 10 lánů pozemku u Těšina poblíže řeky Olzy [...] Nebylo by proto správné tvrditi, že název Olza je popoštělý, počeštěný anebo dokonce poněmčený již proto, že první zmínka o Olze pochází z doby, kdy nemohlo býti řeči o jakémkoliv příslušenství k tomu či onomu slovanskému národu. Je velmi pravděpodobné, jak také uvádí prof. dr. K. Nitsch, že Olza je název staroslovanský. Původně tu byl tvar Oliga, z kterého potom vznikla Olidza, Oldza, Olza.“³²

Kolektiv autorů knihy Olza (tady jde vidět, k jakému pojmenování se kloní samotní autoři knihy) připravil pro namátkově vybrané základní a střední školy s českým i s polským vyučovacím jazykem anketu o tom, jaký název žáci preferují, jaký používají jejich rodiče, známí, kteří žijí v místech, kde Olza pramení. Když se podíváme na samotný výsledek, můžeme říci, že je také poměrně překvapující: „Na mapách už přes třicet let figuruje název Olše, a přesto mládež z českých i polských škol v drtivé většině uznává historický název Olza, a tak o řece i hovoří. Název Olše zní zdejší mládeži jako falešný hudební tón. Při analýze ankety přitom mile překvapilo, že mládež nespekuluje o polském nebo českém původu názvu.“³³

Oficiální název je tedy Olše – česky a Olza je polsky. Můžeme si toho také povšimnout při přejmenování některých měst, která mají jméno řeky ve svém názvu, např. Bystřice nad Olzou byla v 60. letech přejmenována na dnešní Bystřici nad Olší, stejně tak Louky nad Olší.

³¹ ONDRASZEK B., *Olza*. Vydavatelství Beskydy, Vedryně 2007, s. 8, citace podle: KOL. AUTORŮ: *Voda v ČR*.

³² ONDRASZEK B., op. cit., s. 8, citace podle: EMERICH NĚMEC, *Olza nebo Olše?*.

³³ ONDRASZEK B., op. cit., s. 8, citace podle: KOL. AUTORŮ: *Voda v ČR*.

Olza, resp. Olše jako taková je druhá největší řeka v Těšínských Beskydech, pravý přítok Odry. Můžeme ji považovat za nejvýchodnější řeku České republiky, protože tvoří východní hranici našeho státu.

„Před tisíci lety se Olza chovala nesměle, styděla se za svůj krátký tok a po pár kilometrech rychle zmizela ve Visle jako její levobřežní přítok. Ale dnes je tomu úplně jinak. Olza se rodí pod Gańczorkou (909 m n. m) v části Istebna Zaolzie v Polsku. Překračuje hranici s Českou republikou v Bukovci v nadmořské výšce 454,82 m n. m.“³⁴

Můžeme sledovat, že mnoho lidí si řeku Olše váží a mluví o ní téměř jako o člověku. Považují ji za něco blízkého. Olše hraje velmi významnou roli, jak v současnosti, tak již v dějinách Těšínska.

„Řeka nezřídka vytvoří politickou hranici, když její rozvodí tvoří předěl mezi sousedními povodími. A tak voda – nejjednodušší a zároveň jedna z nejsložitějších sloučenin na světě – rozhodne o tom, ve kterém státě budou lidé bydlet. Pomyslná čára určující hranici rozvodí, rozvodnice, nejčastěji spojuje topografické vrcholy a horské hřebeny. Ale stává se také, že tato neviditelná přímka protíná louku v krajině úplně neznatelně a my ji nevědomky překračujeme.“³⁵

Olše je tedy hraniční řekou. Nerozděluje jen Českou republiku (kde její délka činí 73 km) a Polsko (na tomto území protéká v délce 16 km), ale skrze řeku je rozděleno i město Těšín, a to na Český Těšín a polský Cieszyn.

Řeka Olše byla inspirací nejen pro básníky této oblasti. Jednou z nejstarších písní, vydané v roce 1882, o této řece je píseň J. Kubisze: *Płyniesz Olzo po dolinie...* (*Plyneš, Olzo, po dolině*), která je dnes považována za hymnu Poláků, kteří žijí v části Záolší.

Další zajímavý text, který řeku zmiňuje, je píseň *Jacek*³⁶ Jaromíra Nohavici. Můžeme v ní pozorovat roli Olše, jako hraniční řeky. Jak to k sobě měli lidé blízko - pouze přejitím mostu se člověk ocitne v jiném státě.

³⁴ ONDRASZEK B., *Olza*, Vydavatelství Beskydy, Vendryně, 2007, s. 18.

³⁵ *Ibidem*, s. 66.

³⁶ NOHAVICA J., *Jacek*, <http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/texty/jacek.htm>, dne: 2010-03-17.

*Na druhém břehu řeky Olše žije Jacek
mám k němu stejně blízko jak on ke mně
máváme na sebe z říční navigace
dva spojenci a dvě spřátelené země
jak malí kluci hážem z břehů žabky
kdo vyhraje má z protějšího srandu
hlavama krouťi česko-polské babky
děláme prostě vlastní propagandu*

*Na mostě Přátelství se tvoří dlouhé fronty
všelikých věcí za všelikou cenu
já mám však na to velmi úzké horizonty
a Jacek velmi nenáročnou ženu
týden co týden z říční navigace
máváme na sebe Chlapče hlavu vzhůru
jak je to krásné moci vykašlat se
na celní předpisy a na cenzůru
Z piastovské věže na nás mává kníže Měšek
a směje se až třepe se mu brada
ve zprávách večer běží horký dnešek
aspoň se máme s Jackem o co hádat
on tvrdí svoje já zas tvrdím svoje
a domluvit se někdy bývá marno
tak spolu vedem pohraniční boje
a v praxi demonstrujuj solidarnošč*

*Na druhém břehu řeky Olzy žije Jacek
mám k němu stejně blízko jak on ke mně
máváme na sebe z říční navigace
dva spojenci a dvě spřátelené země
a voda plyne plyne plyne dlouhé věky
řeka se krouťi jako modrá šňůrka
a my dva hážem kachnám vprostřed řeky
krajíčky chleba o dvou stejných kůrkách.*

Tato píseň byla napsána na jaře v roce 1989 a mnoho lidí si díky jejímu názvu myslelo, že byla napsána pro Jacka Kaczmarského, velkého polského barda. Ovšem pravda to nebyla a není. Nohavica mu po jeho návratu z emigrace zazpíval píseň, *Vlaštovko leť*, když se setkali v Cieszyně.

Když v listopadu zmíněného roku 1989 jel Nohavica do Polska na festival, který se konal ve Wrocławu, zazněla tam tato píseň. Byly to pro něj nezapomenutelné dny, které si, a to doslova, užíval. K této atmosféře přispělo to, že byl mezi svými blízkými přáteli z polské Solidarności, kteří celý festival připravili, a za to jim chtěl poděkovat právě písní *Jacek*. Možná proto, že festival byl ve znamení solidarity a jeho logem byly ruce dvou lidí, kteří si je na znamení shody podávají, zmiňuje Nohavica ve třetí sloce písně, jak to mezi lidmi z pohraničí bývalo. Lidé mínili každý to svoje a domluvit se bylo těžké. Mnohdy se jeden druhému vysmívali a dělali si z toho na druhé straně břehu legraci (např. Čech má na dupě plech a Polák má na dupě bolák). Ale nakonec si vzájemně porozuměli a vycházeli si vstříc.

Ještě v předešlé sloce si povšimněme mostu, který je označen jako most Přátelství. Tento most měl spojovat oba státy, obě národnosti si měly být blíží. Tak také činil. Avšak když byly vystavěny budovy celnic, vše se změnilo. Nastaly přísné kontroly, hraniční hlídky byly zotřeny. Lidé na sebe viděli i ze svých bytů, a tak na sebe mohli mávat, dorozumívat se, i když byli od sebe „daleko“. Dnes již opět most Přátelství oba státy – spřátelené země spojuje, je volně průchozí a málokdo by poznal, že tomu bylo někdy jinak.

Je možno tuto píseň chápat také jako symbol solidarity třeba proto, že již v první sloce autor použil český název řeky - Olše a v poslední polský - Olza. Mohlo ovšem dojít k nedorozumění a to při házení žabek do vody, protože Poláci hází kačky a ne žabky, v polském jazyce mohla být chápána žabka jako celník, který se právě nacházel na hlídce.

Krmením kachen chlebem, který má stejné kůrky, může vyjadřovat, že není rozdíl mezi Čechem a Polákem, a to po stránce sociální. Ať už žil jeden na levém břehu a druhý na pravém, oba měli stejně těžké životní podmínky.

2. 4. Záoľší / Zaolzie

Po sjednání hranic z roku 1920 tvořila polská menšina na československém Těšinsku většinu obyvatelstva. Pojmenovali si tuto východní část Zaolzie, česky Záoľší.

Je to oblast ležící na levém břehu řeky Olše, která částečně zasahuje i na její pravý břeh.

V přiložené mapce můžeme vidět hranice, které tvořily oblast Záoľší v minulosti. Je na ní jasně viditelná hranice území připojeného k Polsku v r. 1938 i území připojeného k Německu v témže roce.

V dnešní době tvoří toto území celkem 31 obcí. Sídli zde různé instituce, které se věnují právě této menšině, např. Kongres Poláků v ČR nebo Polský kulturně-osvětový svaz v ČR.

(obr.: GAŠIOR G. (koordinátor projektu), *Zaolzi: polsko-český spor o těšínské Slezsko 1918-2008*, Warszawa, 2008, s. 3.)

Někteří autoři se neztotožnili ani s názvem Záolší ani Zaolzie a používají vlastní pojmenování. Používání termínu zavedeného polskou menšinou kritizuje např. Libor Martinek. „K označení zkoumaného regionu (tedy českého Těšínska) používá Martinek občas termín Záolží, který (v několika variantách) bohužel nalézá v českých textech poslední doby uplatnění stále častěji. Jde o kalk polského výrazu Zaolzie, tedy kraj za řekou Olzou (či - jak zní její počeštěný název - Olší). Termín je motivován geografickou polohou mluvčího někde na území polského státu a směrem jeho pohledu (Olza tvoří část česko-polské hranice, dělí mezi oba státy i město Český Těšín - Cieszyn). Bráno doslova by tedy z české strany za Olzou, neboli v Záolží, bylo Polsko. Přesto Martinkova aplikace tohoto slova není omylem.“³⁷

Dalo by se říci, že Český Těšín je centrem Záolší. Na hranici se donedávna odehrávaly prazvláštní a těžko pochopitelné obchodní transakce záleželo na tom, jaký zrovna byl kurs české koruny vůči polskému zlotému, následně lidé využívali změn kursu a nakupovali různé zboží na té straně řeky, kde to v danou chvíli bylo cenově výhodnější.

Již v uvedené písni *Jacek*³⁸ se J. Nohavica také o tomto zmínil, v další své písni *Vilém Fusek*³⁹ vypráví, jak šel dotyčný Vilém do Polska kupovat kalhoty. Většina lidí chodila do Polska nejen za nákupy oblečení. O víkendech - sobotách, nastávaly tlačeničky a problémy při přechodu hranice, jelikož celní kontroly byly ztíženy, a tak se stání ve frontě prodlužovalo dokonce až na hodiny.

Jacek

*[...] Na mostě Přátelství se tvoří dlouhé fronty
všelikých věcí za všelikou cenu
já mám však na to velmi úzké horizonty
a Jacek velmi nenáročnou ženu
týden co týden z říční navigace
máváme na sebe Chlapče hlavu vzhůru
jak je to krásné moci vykašlat se*

³⁷ SMOLKA Z., *Fakta a interpretace*, Česká literatura 3/2005, s. 446-447.

³⁸ NOHAVICA J., *Jacek*, op. cit.

³⁹ NOHAVICA J., *Vilém Fusek*, <http://putzlacher.net/muzyka/vilemfusek.htm>, dne: 2010-03-20.

na celní předpisy a na cenzuru [...]

Vilém Fousek

*[...] Do Polska přes řeku je na krok blízko
v Těšíně jest lacne targovisko
za groš i za zloty
fajnowe kalhoty
a ještě ušetříš na pivisko*

*Od nadraží vzal jsem to ku hranici
svět neviděl tak strašnu strkanici
bo byla sobota
lidu jak mrakota
a obvykle bordely na celnici [...]*

Toto město se stalo místem obchodu a směňování, jedinou kulturou, za kterou lidé stále chodí, je divadlo, které má dvě scény – polskou a českou, ale i kino nebo hudební kluby. Většinou se zde mluvilo a mluví polsky nebo místním nářečím, než česky.

Regionální autoři zde tvořili a tvoří součást Těšínska a málokterý občan si dokáže představit tuto oblast bez nich. Již patří do jejich života. Mezi ně například náleží Jarek Nohavica nebo Renata Putzlacher-Buchtová. Nejen tito, ale i jiní zahrnuli již zdejší území mnoha básněmi, písněmi i prózou.

Proto si uveďme jednu z básní R. Putzlacher o jí blízké krajině. Báseň se nazývá stejně jako sbírka, v níž je zařazena:

Ziemia albo-albo

Zaolzie

moje ty

sponiewierane

*Belko w oku
kłodo pod nogami
Zawsze za Olzą wiecznie z tyłu
na miejscu
za - ostatnim*

*Zaolzie
nasze ty
rozdarte
Przykrawane na miarę
na sztandary
na całuny
Podnoszone
lub opuszczane
z hukiem*

*Zaolzie nasze czy wasze
hydro stugłowa
o dwu językach
Ziemio albo - albo
bezkompromisowa
zmiłuj się nad nami
Zaolzianami⁴⁰*

Autorka zde vyjadřuje, jak je Zaolší, otlučené, jak je roztrhané, převálcované obyvatelstvem tolika národností. Ale také poukazuje, že je Zaolší stále jakýmsi trámem v oku. Stejně tak, jako tomu je v Bibli, při posuzování se s druhými lidmi. „Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ?“⁴¹ Pokračuje to kládou pod nohama - házení klacků pod nohy, Zaolší je trvale nějakou překážkou jiným lidem, jak kdyby se s mnoha národnostmi někteří nemohli stále smířit. Je to území o

⁴⁰ PUTZLACHER R., *Ziemia albo-albo*, OLZA, Český Těšín 1993, s. 13.

⁴¹ BIBLE, *Matouš 7,3*.

dvou jazycích a v podstatě bez kompromisů, možná právě proto ke konci básně prosí o slitování, a to nejdůležitější je fakt, že Záolší je její, považuje se být jeho součástí.

Vraťme se ještě jednou k městu Těšínu. Jeho historii už dobře známe z první kapitoly, také jak to vypadá v současnosti. Ještě bych ráda uvedla, že podle staré legendy bylo město založeno již v roce 810. Legenda praví, že se u studny – dnes studna Tři bratří, sešli opravdu tři bratři, a to synové knížete Leška. Byl to Bolek, Lešek a Těšek, právě díky tomuto radostnému a šťastnému setkání vznikl Těšín.

Avšak porovnejme si právě město Český Těšín v očích autorů tohoto regionu. Vezměme v úvahu Renatu Putzlacher-Buchtovou, Bogdana Trojaka a Jaromíra Nohavicu.

ČESKÝ TĚŠÍN, STŘEDNÍ EVROPA⁴²

*Musím vzít na vědomí že mí předkové
si právě toto město nezvolili náhodně Něco
je na něm muselo zaujmout snad klima se jim zdálo
příhodné a atmosférické srážky snesitelné Nejspíš
událost nějaká nevšední je spjala
s tímto místem Podzemní vody jim velely
usadit se zde a nikde jinde Vždyť přece svět
měli dokořán celou Evropu Halič pár
větších měst Musím si namluvit
že právě v tomto městě něco dokážu Anebo
dokážu tady aspoň s osudem smířená
v klidu zemřít A mí nástupci si budou naprosto jisti
že právě toto město bylo jim souzeno Nejednoznačné
podivné schizofrenické každým coulem a na každém kroku
Musím si být jista že nebudou proklínat své předky*

⁴² PUTZLACHER R., *Małgorzata poszukuje mistrza, Markétka hledá mistra*, Avion, Český Těšín, 1996, s. 39, toto vydání je dvojjazyčné, ukázky jsem zvolila ve vydařeném českém překladu Ericha Sojky.

*za to že si nejsou jisti jazykem v hubě Neboť
věřte nevěřte jinak se modlí hovoří jiným
jazykem a ještě jiným prosí o chléb Místní
babylónská věž tu stála odjakživa Musím přesvědčit
sama sebe že toto město stvořil Pánbůh právě pro mne
Poté co si odpočal Osmého dne stvoření*

V této poezii se Renata Putzlacher zaobírá otázkou, proč si vybrali její předkové právě město Těšín, ve kterém měla vyrůstat a žít. Hledá jeho kvality, výhody a pozitivní stránky, ale nadále se podivuje, proč zrovna Těšín, když byl svět otevřen a mohli si vybrat jakékoliv jiné město. Naráží na jazykovou stránku tohoto města, různorodost jazyka zde byla odjakživa. Uvádí v potaz, že lidé se zde jinak modlí a jinak – jiným jazykem prosí o chléb. Avšak nakonec se s tím autorka smiřuje a přijímá fakt, že zde má žít, a že právě pro ni byl Těšín stvořen.

Ovšem je velice zajímavé pozorovat, jak se Putzlacherové ambivalentní vztah k městu vyvíjí, zda si ho zamilovala, nebo naopak. Můj dojem je takový, že si město jednoznačně zamilovala i přesto, že dnes žije v Brně, avšak do Těšína se velice ráda vrací. Její odchod z města určitě nebyl jednoduchý, možná proto napsala báseň *Mému městu*⁴³, ve které přímo popisuje, co se jí na městě nelíbilo, proč by jej opustila, kdyby taková situace nastala.

MÉMU MĚSTU

*Opustila bych tě město
z přemnoha příčin
už třeba proto že neodvratně
ve mně chátráš
a tvé roztomilé vady
nabývají zvolna vlastností
gargantuických
Zvykla jsem si v tobě město*

⁴³ PUTZLACHER R., op. cit., Český Těšín, 1996, s. 119.

*nevýslovně
a tolik ti toho promíjela
tak často oči přivírala
a byla hluchá k chamtivému světu
který se znovu a znovu
ke mně dobýval
Opustila bych tě město
nebýt tvého démonického
úplatného kouzla
tvé malosti hodné
lepší věci
Nebýt toho že místním
Odysseům se neodpuští
Posedlým Markétám
o to míň.*

Oproti Putzlacherové můžeme mezi básněmi Bogdana Trojaka najít i širší obrazy celého Těšínského Slezska, nejen města Těšína. Je zajímavé, že do své tvorby zahrnuje také i ukrajinský Lvov. Ráda bych se zmínila o básni *Gutský Daidalos*.⁴⁴ Zde autor interpretuje mytický příběh o Daidalovi, který si vyřezával křídla. Podle starořeckého mýtu si postavil křídla spolu se svým synem Íkarem, když se chtěli dostat pryč z Kréty. Přes moře to nebylo možné, jelikož královské loďstvo obsadilo vodní plochu. Při výrobě křídel použili peří a vosk. Syn toužil vzlétnout výš než otec a to ho stálo život – vosk se blíže slunci roztavil a již nebylo možné zachránit ho.

*Je noc.
A já se chvěji.
Kružidly očí vyměřuji kněžiště
se středem v bukovém suku.
Páteří se však propadám
vstříc rudnému prameni,
v němž blikají křesadla mločích skvrn.*

⁴⁴ TROJAK B., *Kunstkabinet*, HOST, Brno 2005, s. 86.

*Dřevěný lesní kostel,
u něj tušený gutský Daidalos
a výš dvojhvězda
jak spratkovy půlky...
[...]*

Uvádí zde místní reálie, symboly a obec Guty, která patří i dnes mezi obce, patřící k Záošší. Výstavba dřevěného kostelíka v obci Guty je datována zřejmě na rok 1563. Je zajímavé, že když Trojak dopsal tuto báseň, až posléze se dozvěděl pozoruhodnou skutečnost, kterou také uvádí ve své sbírce, právě za touto básní. „Až po napsání této básně jsem se dočetl, že se nad obcí Guty u Třince vzňal v roce 1935 horkovzdušný balón, který startoval v závodě o Gordon-Bennetův pohár. O jednoho ze dvou lehce zraněných aeronautů, jistého německého šlechtice, se postarala místní mladá selka. Potomci tohoto Íkara žijí prý dodnes.“⁴⁵

2. 5. Tramvaje v Těšíně

V dějinách Těšínska je jeden zajímavý fakt, o kterém nejmladší generace už nemá ani ponětí – jezdila zde tramvaj. O fenoménu těšínské tramvaje zpívá i Jarek Nohavica v jedné ze svých nejznámějších písní *Těšínská*⁴⁶:

*[...] Kdybych se narodil před sto lety
V jináčí době
U Larischů na zahradě trhal bych květy
Má láska tobě
Tramvaj by jezdila přes řeku nahoru
Slunce by zvedalo hraniční závoru
A z oken voněl by*

⁴⁵ TROJAK B., op. cit., s. 90.

⁴⁶ NOHAVICA J., *Těšínská*, <http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/texty/tesinska.htm>, dne: 2010-03-20.

Sváteční oběd [...]

Těšínská tramvaj se dá považovat za jakýsi symbol tohoto území. Lidé ji považovali za něco důležitého a byli na tuto skutečnost náležitě pyšní. I když tento provoz nebyl vůbec dlouhý jak po stránce časové, tak i po stránce délky trati, získal si oblibu a vážnost. V písni Nohavici je považována také za něco romantického, takový symbol opravdové idylly. Pamětníci nostalgicky vzpomínají, jak kdysi tramvaj vyjížděla brzy ráno, proto snad v písni slunce zvedá hraniční závoru, a jezdila do pozdních večerních hodin.

Historie těšínské elektrické dráhy je velmi zajímavá i pro člověka, který se tramvajovou dopravou příliš nezaobírá. „Elektrická dráha v Těšíně byla nejmenším tramvajovým provozem na našem území, a to jak délkou své jediné tratě a počtem vozidel, tak i dobou provozu - jezdila pouhých 10 let.“⁴⁷

Provoz byl zahájen na začátku roku 1911 a tramvaj jezdila od nádraží v dnešním Českém Těšíně přes řeku Olši po mostě do Polska, kde končila u křižovatky s ulicí Bielskou. Časové rozpětí jízdy z jedné konečné stanice do druhé bylo asi 12 minut. Cena jízdného byla stanovena na 12-14 haléřů, poté peníze nahradily kovové známky, nakonec se vrátili průvodčí a známky byly zrušeny. Úspěšný provoz, který byl chloubou obyvatel po obou stranách řeky, byl ukončen z důvodů dělení Těšínska mezi dva státy v roce 1920.

„Na mostě přes řeku byly zřízeny dvě celnice – česká a polská. Tramvaj musela zastavit u obou z nich a byly zde v rámci ‚boje proti pašerákům‘ prováděny velmi důkladné celní kontroly. Kontrolováni byli nejen cestující, ale i vnitřní prostory vozů včetně motorů apod. I jízdní personál byl často kontrolován několikrát za službu. Provoz se takto velmi narušoval, zpomaloval a mnoho cestujících raději z celnice pokračovalo pěšky.“⁴⁸

Kvůli těmto komplikacím bylo rozhodnuto o zastavení provozu a zrušení trati. K tomu došlo druhého dubna r. 1921. Plány města Český Těšín na obnovu trati alespoň po vlastním území nebyly nikdy realizovány.

⁴⁷ BLUMENSCHNEIN J., KYSELA L., STENCHLÁ K., *Tramvaje v Těšíně 1911 – 1921*, SURSUM 2000, s. 19.

⁴⁸ BLUMENSCHNEIN J., KYSELA L., STENCHLÁ K., op. cit., s. 15.

3. Těšínské Slezsko v básnických a písňových textech Jaromíra Nohavici

3. 1. Jaromír Nohavica jako regionální autor a jeho působnost v regionu

Jaromír Nohavica je nejen u nás znám, zejména jako písničkář. Jeho další činnost spočívá v překladatelství, píše básně, také divadelní hry, a co je jeho největším uměním – umí bavit lidi. Právě tato osobnost se zapsala do dějin našeho regionu velkými písmeny.

Položila jsem si otázku, koho vůbec můžeme řadit mezi regionální autory? Odpovědí jsou slova, která lze najít v knize L. Martinka: „ Pod pojmem ‚regionální autor‘ rozumíme osobu, která se narodila nebo zemřela v daném regionu, významně v něm působila nebo působí a své dílo zde publikovala. Mohou to být i osobnosti, které se v regionu nenarodily ani nezemřely, avšak regionem se ve svém díle výrazně inspirovaly; jejich dílo nemuselo být ani v regionu vydáno, ale tematicky se k němu váže. Mezi regionální autory patří spisovatelé, autoři vědeckých děl, publicisté ad. Od regionálního autora odlišujeme ‚regionální osobnost‘, tedy osobu, která regionu působila (působí) a svou činností významně ovlivnila některou součást života v regionu. Je to také osoba, která se v daném regionu narodila nebo zemřela, ať už v něm přímo působila či nikoliv, avšak při uplatnění tohoto formálního hlediska je třeba se vždy rozhodnout ad hoc, zda ji do osobností regionální kultury zařadíme. Nezařazujeme ji zejména v případě, že její dílo má ve vztahu k regionu nulovou výpovědní hodnotu.“⁴⁹

V předešlých kapitolách jsem uvedla několik textů jeho písní, které hovoří o zkoumaném regionu, tedy Těšínsku. Nyní se chci zaměřit na samotného Nohavicu, ale také jeho spolupracovníky a jeho působnost na tomto území.

Ráda bych zmínila, že se narodil v Ostravě a poté žil 21 let v Českém Těšíně. Domnívám se, že období, kdy žil právě v tomto městě ho velice ovlivnilo, ostatně to je patrné i v jeho tvorbě. V Českém Těšíně se zabýval literaturou, kterou má stále velice rád - pracoval totiž v knihovně. Toto povolání začal vykonávat již v Ostravě, poté byl odveden na dva roky na vojnu - zde pracoval mimo jiné také jako knihovník. Dva roky uplynuly a Nohavica přesídlil do Českého Těšína, kde strávil na pozici knihovníka pět

⁴⁹ MARTINEK L., *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*, Opava 2006, s. 13, Srov. také: *Regionální literatura ve veřejných knihovnách*, Aktuality SKIP, sv. 2, Praha 1992, s. 8.

let. Nejen, že tady řadil knížky do regálů, ale také pomáhal vyhledávat různé knihy, zodpovídal kdejaké dotazy – a to vše v místní studovně a čítárně. Tato knihovna se stále nachází v budově Těšínského divadla.

Za těchto pět let života je nesmírně vděčen, prožil zde nezapomenutelné chvíle. Jak sám uvedl na svých internetových stránkách: „Teprve po letech mi došlo, jak velké štěstí jsem měl, že jsem mohl dlouhá léta strávit právě v českotěšínské, dvojjazyčné knihovně, kde regály s polskou literaturou a polskými časopisy přirozeně sousedily s českými. Tam jsem se naučil polsky. Sám od sebe, jak říká Švejk. A tam jsem začal obdivovat polskou kulturu.“⁵⁰ Právě v té době, kdy byl knihovníkem v Českém Těšíně, napsal slova písně stejného názvu *Knihovník*.⁵¹ Tato píseň byla napsána jako parafráze na píseň *Tu te laisses aller*, kterou do češtiny přeložila pod názvem *Můj ideál* Jiřina Fikejzová.

*Vypadám vážně srandovně
pět let už dělám v knihovně
a je to vážně velký šok
řadit furt stejný katalog
vědět že za pět deset let
dostanu třídu T9
a vůbec nic se nezmění
ani ty knížky k půjčení*

*Už jsem si zvyk
už jsem si zvyk
jsem knihovník
jsem knihovník*

*Ve studovně a čítárně
jak v poloprázdné kavárně
jsem číšník bez peněženky
nabízím cizí myšlenky*

⁵⁰ NOHAVICA J., *Sedm let dělám v knihovně, Knihovník*,
<http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/archiv/knihovnik/knihovnik.htm>, dne: 2010-03-31.

⁵¹ Ibidem.

*studentky jsou neodbytné
nedají žádné spropitné
mávají na mě culíky
mé čárky do statistiky [...]*

Když se podíval z okna knihovny, viděl na dvůr Těšínského divadla. Kdo by si kdy pomyslel, že právě kvůli tomu, aby jednou mohl stát na jeho pódiu, zanechá profese knihovníka. Také toto divadlo ho inspirovalo k napsání písně *Na dvoře divadla*. Díky tomu, že přijal nabídku hrát v komedii *Dundo Maroje* se mu otevřely dveře do světa, kde se mu nabízely zajímavé možnosti, a mezi lidi, se kterými pracuje dodnes.

K samotnému divadlu a působnosti Nohavici v něm se ještě vrátím v další kapitole.

3. 2. Jaromír Nohavica jako zakázaný autor a jeho spolupráce s jinými autory

Jaromír Nohavica, jak jsem již uvedla, se věnoval i překladatelství. Některé přeložené texty také zhudebnil a dodnes zpívá. Spolupracoval s ruským básníkem a šansoniérem Bulatem Okudžavou – dokonce s ním v České republice koncertoval. Pro svůj česko-polsko-ruský kontext je pozoruhodný text písně *Loučení s Polskem*:

*Jsme břehy jedné řeky jsme kola jedné káry
nás pojí stejný osud ať v dobrém nebo zlém
když na Krakowské věži zatroubí trubač starý
zas chystám svoji šavli a jsem plný naděje [...]*⁵²

Právě Okudžava byl pro Nohavicu určitým vzorem a idolem. Vlastně tyto překlady doplňují Nohavicův obraz osmdesátých let.

⁵² NOHAVICA J., *O Bulatu Okudžavovi, Loučení s Polskem*,
<http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/archiv/okudzava/okudzava.htm>, dne: 2010-03-30.

Když se rozběhly jeho koncerty „ve velkém“ a Nohavica začal jezdit až do Plzně, Karlových Varů, Aše a dalších měst na západě republiky, aby zahrál pro lidi, kteří ho chtěli slyšet, musel jednoduše nastoupit do vlaku nebo jiného hromadného dopravního prostředku, protože v té době si auto nemohl dovézt. Jezdil takovým způsobem dlouho. Avšak zastávky, kterými projížděl, si začal pamatovat až později. To ho inspirovalo k napsání písně: *Natáh jsem sadu nových strun*

[...] Na trati Těšín Přerov Kolín Praha Plzeň

Na trati kterou zpaměti znám

Bez platné jízdenky a jedním vrzem

S kytarou a sám

Na trati plné výkopů

Vracejí se prošlé scénky

Ty copaté i ty bez copů

Ty s myšlenkou i bez myšlenky [...] ⁵³

V této písni si povšimněme, že i zde je Těšín jakýmsi dominantním, výchozím bodem do okolních měst, leč i do měst na stovky kilometrů vzdálených. Zde se mu otevírá svět. Také si dovoluji říct, že to je jeho startovní bod, ze kterého vybíhal na různě dlouhé tratě.

S rostoucí popularitou a počtem koncertů po celém Československu o něj začala mít zájem Státní bezpečnost. Když měl mít v roce 1985 koncert v Plzni na festivalu *Porta*, byl i s manželkou „kamarádsky vyprovoden“ hned na nádraží, a tudíž na festivalu před několika tisíci posluchačů nevystoupil. Vrátil se zpátky do Českého Těšína.

Tento incident ho nijak nezastrašil ani neodradil, vystupoval a hrál své písně dál. Přes to všechno byl sledován na svých koncertech Státní bezpečností. Ta si dokonce brzy pozvala Nohavicu „na kus řeči“. „Zápis o provedené akci zněl takto: ‚S objektem bylo provedeno preventivně-profylaktické opatření formou zpravodajského pohovoru, při kterém objekt přislíbil, že upustí od všech nevhodných projevů při svých koncertních vystoupeních, což formuloval i ve vlastnoručním písemném prohlášení.‘“

⁵³ RAUVOLF J., *Hledání Jaromíra Nohavici*, DARANUS, s.r.o., Řitka, 2007, s. 96.

Vznikla schizofrenní situace, kdy byl na jedné straně Nohavica ‚deportován‘ z Plzně, byly s ním vedeny ‚preventivně-profylaktické‘ rozhovory, byl sledován, na straně druhé pak nejenže dál vystupoval, ale dokonce směl dávat rozhovory do novin. Ostatně pro onu dobu je to charakteristické: nebyla jednoznačná, existovala spousta pravidel a ještě víc výjimek.⁵⁴

Právě v tomto nelehkém období, kdy měl Nohavica zákaz hraní, se cítil jako vyhnanec, jako osamělý člověk na pustém ostrově. V této nelehké situaci však napsal písničku, která se stala - dalo by se říci - hitem. Dokonale vystihuje jeho pocity a trápení, ale také to, co ho drží „nad vodou“ – píseň o tom, že dokud se zpívá, ještě se neumřelo. Jeho osobní pocity tu navíc mají obecnou platnost.

*Z Těšína vyjíždí vlaky co čtvrthodinu
Včera jsem nespal a ani dnes nespočinu
Svatý Medard můj patron tůká si na čelo
Ale dokud se zpívá ještě se neumřelo [...]*

*Z Těšína vyjíždí vlaky až na kraj světa
zvedl jsem telefon a ptám se Lidi jste tam?
a z veliké dálky do uší mi zaznělo
že dokud se zpívá ještě se neumřelo
hm - hm hm - hm - hm
že dokud se zpívá ještě se neumřelo.⁵⁵*

Opět zde můžeme vidět obraz Těšína, nyní však jako města, které je jakýmsi východiskem do všelijakých koutů světa. Vlaky odsud jezdí kamkoliv v pravidelných časových intervalech, je to blízko do Polska a na Slovensko, člověk se odsud dostane, kamkoliv si jen bude přát, a poté už jen z okna vlaku může pozorovat život, který se míhá jak leporelo.

Nohavica i v další písni *Těšínská* ukazuje na to, že do tohoto města patří a je na to náležitě hrdý. Snad není výstižnější písně, než je tato, která by takovým způsobem

⁵⁴ RAUVOLF J., op. cit., s. 133.

⁵⁵ NOHAVICA J., *Dokud se zpívá*, http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/texty/dokud_se_zpiva.htm, dne: 2010-04-12.

hovořila o Těšítku. Vystihuje jakýsi útěk do těšínské minulosti, pohrává si se vším, co by se v městě odehrávalo před několika lety, jaké by bylo žít v té době. Rovněž neopomíná zdůraznit multikulturní život - jeho žena by samozřejmě neměla problém rozumět ani se dorozumět, skrz různorodost jazyků, jaká zde panovala. Po stránce reálií můžeme vidět Sachsenberg. Tento název nesla dnešní Hlavní ulice, která byla také několikrát během historických událostí přejmenována. Žid Kohn je tzv. těšínský Ahasver. Jednoduše nikam nepatřil, to se projevilo, když musel probdít na mostě u kavárny Avion celé dva dny, protože ho celníci nechtěli pustit ani do Polska, ani do Československa. Ono místo, kde by trhal květy pro svou milou, by bylo u Larischů. Larischové byl velmi známý hraběcí rod nejen v Rakousku, Čechách, ale zejména ve Slezsku, a konkrétně tedy na Těšínsku. Žili zde dlouho a vystavěli mimo jiné i svůj palác, zvaný Larischovský palác, na Polské straně řeky Olše. V této písni dokonale poukazuje na období roku 1910, kdy vedle sebe dokázali žít v klidu a míru jak Češi, Židé, Poláci, tak i Němci. Vidí zde ideální místo pro rodinu, vyjadřuje klid, pohodu a romantické zázemí.

*Kdybych se narodil před sto lety
v tomhle městě
u Larischů na zahradě trhal bych květy
své nevěstě [...]*

*Bydleli bychom na Sachsenbergu
v domě u žida Kohna
nejhezčí ze všech těšínských šperků
byla by ona*

*Mluvila by polsky a trochu česky
pár slov německy a smála by se hezky
jednou za sto let zázrak se koná [...]*

*Vidím to jako dnes šťastného sebe
ženu a děti a těšínské nebe
ještě že člověk nikdy neví*

*co ho čeká.*⁵⁶

Autor píseň *Těšínská* velice výstižně zakončil: „ještě, že člověk nikdy neví, co ho čeká.“ Touto větou, chtěl autor nastínit tragické události dvacátého století, kdy se odehrály dvě světové války, byla hospodářská krize, střední a východní Evropu ovládali komunisté, atd. Skončila tak idylická předválečná doba.

K této písni bych ještě přiložila postřeh, čím byl Nohavica ovlivněn, než ji začal skládat. R. Putzlacherová byla ovlivněna rusem - Josifem Brodským Litevským a jeho veršem *Divertimento*, začala psát svou báseň se stejně začínajícími slovy. Toto dílo se jmenuje *Divertimento Cieszyńskie*⁵⁷ a Putzlacherová jej zařadila do své sbírky *Ziemia albo – albo*, kterou věnovala právě Nohavicovi, protože se mu zmíněná báseň nesmírně líbila. Až tak, že začal skládat svou píseň *Těšínská*, také se stejnými počátečními slovy kdybych se narodil před sto lety.

Divertimento Cieszyńskie.

*Urodzić się tu przed stu laty
w czas katastrofy kopalnianej,
gdy stary Szczyrba, Hiob na raty
stracił swych synów w piekle alej. [...]*

„Tak se díky kouzlu divertimenta setkali pod těšínským nebem Rus, Polka a Čech.“⁵⁸

Ráda bych tuto kapitolu zakončila písní, v níž Nohavica hovoří o tom, jak si představuje svou budoucnost, resp. když bude *Starý muž*. Další tvorbě Jaromíra Nohavici, jsem se rozhodla věnovat samostatnou kapitolu, jelikož se domnívám, že jeho tvorba v následujících letech je tak podstatná, že si to jednoduše zaslouží.

*Až budu starým mužem
budu staré knihy číst*

⁵⁶ NOHAVICA J., *Těšínská*, op. cit.

⁵⁷ PUTZLACHER R., *Divertimento Cieszyńskie*,
<http://putzlacher.net/muzyka/divertimentocieszynskie.htm>, 2010-05-01.

⁵⁸ Ibidem.

*a mladé víno lisovat
až budu starým mužem
budu si konečně jist
tím koho chci milovat
koupím si pergamen
a štětec a tuš
a jako čínský mudrc
sednu na břeh řeky
a budu starý muž [...] ⁵⁹*

Z tohoto textu můžeme cítit to, jak život Nohavici plyne, kam se ubírá a zejména, kam by chtěl směřovat on samotný - do krásného, klidného stáří, kdy bude dělat opravdu hodně věcí, ale zároveň si to bude náležitě užívat u lahodného vína. Pozná – odhalí se mu určité tajemství a oblékne si šat, který za mladých let příliš nenosil. A nakonec bude starý muž.

⁵⁹ NOHAVICA J., *Starý muž*, http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/texty/stary_muz.htm, dne: 2010-04-12.

4. Divadlo na pomezí: současná česko-polská dramatická tvorba

4. 1. Nástin historie Těšínského divadla

Město Těšín bylo v době Rakouska-Uherska, tedy do první světové války, kulturním, společenským centrem. Z toho důvodu zde byla v roce 1910 postavena budova divadla, která se využívala pro divadelní představení, buď to ochotnických spolků, nebo profesionálních skupin, také zde byly pořádány koncerty.

V roce 1941 byl repertoár divadla podřízen nacistické ideologii. Je známo, že právě v tomto městě se prolínaly čtyři kultury a to česká, polská, židovská a německá. Právě německá kultura byla v oblasti divadla dominantní. Po druhé světové válce roku 1945 Těšínské divadlo dostalo určitý příspěvek, dnes bychom řekli grant, a bylo zřízeno profesionální divadlo pod záštitou Národního divadla moravskoslezského v Ostravě. O rok později se divadlo osamostatnilo a jeho název byl změněn na Divadlo Těšínského Slezska.

Nejprve Těšínské divadlo fungovalo v restauraci Na Střelnici, poté se přemístilo do sálu dnešního hotelu Piast a až kolem roku 1960 se přemístilo do současné budovy. Obsazení budovy divadlem nebylo jednoduché, protože správa města chtěla klasický kulturní dům, nakonec si vedení divadla spolu s architektem prosadilo, že větší část budovy získá právě divadlo a jen část dostane městská knihovna. Následně byly k objektu přistavěny další části, až do dnešní podoby Těšínského divadla.

Jedním z významných roků Těšínského divadla se stal rok 1951. Tehdejší ředitel Josef Zajíc byl dobře ekonomicky založený a neměl problém navázat vztah s Poláky. A proto, když zaznamenal zájem místních Poláků na Těšínsku o divadlo, navázal kontakty se sousedícím polským divadlem v Bielsku-Bialé. Ředitel polského divadla – Gaśowski - k tomu byl také vstřícný, a tak bylo uspořádáno turné tohoto divadla na území Těšínska. Právě díky této události byly navázány pravidelné kontakty mezi těmito divadly. Avšak hostování bielského divadla místním Polákům nepostačovalo, vždyť když může existovat české divadlo, proč ne polské? Odpověď na tuto otázku začal hledat jak již zmíněný ředitel Zajíc, tak referent tehdejšího Polského kulturně osvětového svazu (PZKO) Władysław Niedoba, díky čemuž na konci sezóny 1951/1952 vznikl nový soubor – polská scéna, která funguje dodnes. Zajíc se pokusil i o zavedení

loutkové scény, to se však nezdařilo. Od počátku roku 1991 vešel v platnost název Těšínské divadlo Český Těšín.

4. 2. Působnost regionálních autorů nejen v Těšínském divadle

V této podkapitole bych se ráda věnovala dílu, které paradoxně žilo, umřelo, svým způsobem znovu ožilo a nyní se pracuje na jeho opětovném vrácení do normálu, kdy doopravdy žilo. Zní to možná prapodivně, ovšem jedná se o dílo velice zajímavé. Na tomto díle pracují architekti, ale i písničkáři, básníci, výtvarníci, grafici, překladatelé a mnohé další osobnosti regionu. Jde o těšínskou kavárnu Avion.

4. 2. 1. Historie kavárny

Historie kavárny Avion je rozmanitá stejně tak, jako historie Těšínska nebo města Těšín. Samotná kavárna Avion působila jen několik let, avšak její význam pro místní obyvatelstvo byl tak značný, že mnozí chtěli, aby se na ni nezapomnělo. Nahlédněme proto do starých pramenů a uveďme si, které století je zrodem této kavárny. Dalo by se říci, že první zmínky o ní pocházejí z 16. století. Ovšem nenajdeme ji pod názvem Avion, ale hospoda Osmek. Tato hospoda se nacházela u hlavního mostu, zde se vybíralo mýtné od poutníků a clo za zboží.

Po následující staletí se vlastníci hospody měnili, hospoda byla přebudována na krčmu „Na Osmeku“ nebo jen „Osmek“. Byla zde vybudována kovárna a krčma se zaměřovala zejména na cizince, kteří přijížděli na koních. Později zde byly i stáje pro koně. Kdy přišla Rakousko-Uherská nadvláda, mělo začít budování nového mostu přes řeku Olši, a hospoda měla být zničena. To se však nelíbilo Těšínské komoře, ani knížeti Albertu Sasko-Těšínskému. Jeden z místních obyvatel Bernard Galgon požádal o její koupi, aby získal pozemek, kde by mohl vybudovat novou hospodu. Tak byla postavena nová hospoda, avšak stará Na Osmeku byla stále v provozu a daný obyvatel Galgon měl na ni právo, jelikož ji koupil od předchozích majitelů. Na levém břehu řeky Olše tedy začaly fungovat dva lokály. V roce 1880 byla na tomto místě postavena kuželna.

Pro nás je velice zajímavá skutečnost, že se této hospody ujali židovští manželé Adolf a Rosalie Wiesnerovi, to bylo koncem 19. století. Adolf Wiesner začal v hostinci

realizovat určité změny, aby se tu hosté cítili, lépe (např. vybudoval dřevěnou verandu). Avšak jeho působení v hostinci netrvalo dlouho, zemřel v roce 1903 a jeho žena se začala o tento objekt starat sama. Nebylo to pro ni jednoduché, hned o rok později hostinec vyhořel, poté předložila nový návrh na stavbu modernějšího objektu, a to v místě, které bylo tehdy nejfrekventovanějším místem v Těšíně na břehu Olše. Právě toto umístění vedlo k dlouhým diskuzím pro a proti vybudování hostince právě v této oblasti. Nakonec hlasování rozhodlo ve prospěch Rosalie Wiesnerové a ona s architektem Josefem Nosskem předložila žádost prostřednictvím dopisu v roce 1905.

Tato budova získala podobu písmene V. Stará kuželna byla rozebrána a bylo jí přiděleno jiné místo. Uvnitř nové budovy se nacházelo několik salónek, kulečnickový a výčepní sál, o poschodí výš pokoje pro hosty. Nový objekt začal fungovat jako *Hotel National*. Provoz tohoto hotelu však přerušila první světová válka.

Následně se v roce 1932 rozhodla R. Wiesnerová opět investovat své finanční prostředky (i přesto svůj pozeňnaný věk) a nechat vybudovat již mnoha lidem známou kruhovou stavbu. Plány sestavil těšínský stavitel Václav Nekvasil. Souhlas byl udělen 24. 9. 1932, avšak s několika podmínkami, např. stavba musela být vzdálená nejméně 5 metrů od mostu. Stavba byla dokončena v roce 1933 a tentokrát měla tvar písmene L, měla velká okna, aby se dalo pozorovat okolí venku, které tvořila řeka Olše a most přes ni. Tento nový objekt nesl název *Kavárna-restaurace Avion*. Právě díky poloze a krásnému okolí se tato kavárna stala vyhledávanou. Nejenže byla centrem odpočinku, tance a pohody, ale také směňování a pašování. Uzavíraly se zde obchody, a pak se z oken pozorovalo, jestli jde vše podle plánů a dotyčný přejde s pašovaným zbožím na druhou stranu a předá jej určené osobě. Kavárna byla také známá jako místo setkávání mnoha kultur a jazyků. Potvrzoval to také nápis na budově, byl totiž napsán v češtině, polštině, a také v němčině: Kavárna, Kawiarnia, Kaffeehaus.

Stejně jako předešlé hostince a Hotel National ani tato krásná kavárna neměla dlouhou působnost. Byla poškozena při výbuchu mostu v září 1939 a nakonec zabrána Němci jakožto židovský majetek. Poté si zde Němci zřídili kancelář. Po válce dům začal chátrat a v roce 1952 nastala jeho úplná demolice.⁶⁰

⁶⁰ Historické údaje byly čerpány ze článku *Kawiarnia „Avion“ i jej poprzednicy*, volně dostupný online na <http://www.avion.tesinsko.cz/historia.html>, v českém překladu ve vlastivědném časopise *Těšínsko*, č. 2/2000.

Také tato kavárna Avion, stejně jako například tramvaj v Těšíně, neměla dlouhé trvání. Byla v provozu jen sedm let, a to od roku 1933 do roku 1939, ale nepochybně se vryla do paměti místním obyvatelům, jak z levého, tak z pravého břehu Olše.

4. 2. 2. Kavárna Avion, která byla, není a zase bude

Kavárna Avion, kde si lidé mohli číst u šálku kávy ranní tisk a časopisy, trávit čas u krásné literatury, hudby a vůbec kulturně se vzdělávat, už není. Avšak v Těšínském divadle v Českém Těšíně se zrodila myšlenka pořádat kulturní večery v divadelní kavárně. O uspořádání prvního večera byli požádáni dva umělci tohoto regionu, nebyl to nikdo jiný než Jaromír Nohavica a Renata Putzlacher-Buchtová. Tento kulturní večer byl pojat nejen česky, ale také polsky, chtěli, aby se tam lidé cítili příjemně. Vše se uskutečnilo 23. února 1996 a nesl název V KAVÁRNĚ AVION, KTERÁ NENÍ... W KAWIARNI AVION, KTÓREJ NIE MA...

Historicky první úvodní slovo v kavárně Avion, která není... pronesl Jarek Nohavica a znělo takto:

*A tak to dnes bude milí přátelé
v naší kavárně AVION
která není
po celý večer
vysoké se bude dotýkat nízkého
ušlechtilé padlého
d'ábel anděla
muž se dotkne ženy
čeština polštiny
hudba bude střídat slovo
aby slovo bylo poté vystřídáno činem
umění se setká s neuměním
snaha s porozuměním
my s vámi*

vy s námi...

Bylo uspořádáno kolem třiceti takových večerů. Postupem času se k této dvojici připojil Zbigniew Siwek – hudebník a skladatel. On mimo jiné později zhudebnil některé z básní Renaty Putzlacherové. Nohavica byl tímto projektem avionských večerů velice ovlivněn a právě mnohonárodnostní atmosféra se projevila na jeho desce z roku 1996 *Divné století*.

Tato myšlenka se ovšem rozvíjela dál a v roce 2000 bylo na Ministerstvu vnitra ČR právě těmito třemi iniciátory: Renatou Putzlacher-Buchtovou, která se později stala jeho předsedkyní, Jaromírem Nohavicou a Zbigniewem Siwkem zaregistrováno sdružení Spolek-Towarzystwo Avion.

Spolek Avion začal v dalších letech povětšinou u příležitosti oslav svých výročí pořádat „větší akce“. První významnou událostí a oslavou čtvrtých „narozenin“, byl koncert, na němž byla představena deska s názvem *LAMUS*, vzešlá ze spolupráce Putzlacherové a Siwka. Při pátých narozeninách byla navázána spolupráce se slovenskými kolegy a uskutečnilo se česko-polsko-slovenská revue s názvem *V Kavárně Avion, která není... III aneb Divertimento Cieszyńskie*. Třetím milníkem bylo představení *Genius loci (geniusz loce?) Slezska*, které se hrálo nejen v Těšínském divadle v Českém Těšíně, ale i v Praze a v Brně.

V roce 2003 u příležitosti 70. výročí založení kavárny Avion, která fungovala jen sedm let (a stejně tolik let, oslavila i Kavárny Avion, která není...) byl uspořádán festival *Avion fest. 70+7? Tak jest!* Avion fest je od toho roku pořádán každoročně. Scházejí se tu lidé obou národností - milovníci literatury a hudby.

Putzlacherová, jak sama říká, záviděla podobnému projektu, legendární Piwnici pod Baranami v Krakově, hymnu a toužila po tom, aby kavárna Avion, která není, měla taky něco podobného. A tak o dva roky později zazněla hymna této kavárny poprvé a až dodnes hymna provází otvírání všech jejích večerů.

HYMN CAFÉ AVION

*Kawiarnio której nie ma
czyżbyś się rozplynęła*

*Kawiarnio niezrównana
kto z matką - ziemią zrównał cię*

*Kawiarnio fruważąca
niczym Ikarą rydwan skrzydlaty
Kawiarnio dryfująca
po Olzie która jak przed laty*

*Kawiarnio czterech żywiołów
piąty to żywioł poezji
Jedni mówią że się skończyła
lecz z AVIONEM znów ożyła*

*AVION po prostu
tuż obok mostu
przycupnął niczym szklany tort
Thumy na sali
plus funkcjonalizm
Wieża Piastowska jako tło*

*AVION poezja
a kto się nie zna
niech idzie dalej wprost przez most
AVION to skrzydła
AVION to ptak
Kiedyś dopadnie cię i tak*

Ke kavárně Avion se velice kladně vyjádřil i Bogdan Trojak: „Projekt Kavárna Avion podle mě přerůstá hranice regionu a dává Těšínu to, co mnohdy postrádají i velká

kulturní centra.⁶¹ Nohavica pronesl úvodní slovo v kavárně Avion, která není... ale také o ni zpívá v písni *Starý muž*⁶².

*[...] Až budu starým mužem
pořídím si starý byt
a jedno staré rádio
až budu starým mužem
budu svoje místo mít
u okna kavárny Avion
koupím si pergamen
a štětec a tuš
a budu pozorovat lidi
kam jdou asi
a budu starý muž [...]*

Kavárnu můžeme zařadit mezi jakési symboly Těšína. Každý občan ví, kde se nacházela, a také co se s ní stalo. Je pozoruhodné, že již tehdy Nohavica napsal tato slova: „budu svoje místo mít u okna kavárny Avion“, možná to psal „jen tak“, co by si přál, aby se v budoucnu uskutečnilo, anebo doopravdy tušil, co se bude dít v budoucnosti? Faktem zůstává, že ke kavárně má, jako k celému Těšínu, citové pouto a již zanedlouho „své místo“ může v kavárně opravdu mít.

Nyní je kavárna totiž ve výstavbě a její otevření je plánované na 17 června 2010, (fotografie nové kavárny jsou k nahlédnutí v příloze). Nově otevřená kavárna připadne pod správu místní knihovně a ředitelka knihovny Jana Galašová řekla: „Bude výhradně neziskového charakteru. Pro uspořádání hlavního sálu kavárny navrhli architekti osm možností úprav. Může sloužit pro divadelní představení, videoprojekce, výstavy, koncerty nebo besedy.“⁶³ Vzhled bude mít podobný, jako kavárna předešlá, jen bude mírně natočená kvůli přizpůsobení se dnešním terénním podmínkám. Dominantou se opět stane terasa, ze které bude možnost pozorovat Olši a polský Cieszyn. Patronem této stavby je Jaromír Nohavica.

⁶¹ TROJAK B., *Genius loci Slezska*, http://trojak.silesnet.com/index.php?text=genius_loci_slezska, 2010-05-01.

⁶² NOHAVICA J., *Starý muž*, op. cit., dne: 2010-04-26.

⁶³ ŠENKÝŘ M., VESELÁ J., *Avion bude. Ale už asi ne Avion*, Lidové noviny, 16. dubna 2010.

4. 3. Těšínské niebo / Cieszyńskie nebe

Renata Putzlacher-Buchtová spolu s Jaromírem Nohavicou vytvořili skvělou dvojici nejen v kavárně Avion, která není, ale následně začali spolupracovat i na tvorbě dramatické. Výsledkem byla inscenace *Těšínské niebo/ Cieszyńskie nebe*. Tuto spolupráci vytvořili i s dalšími umělci, jako jsou Radovan Lipus – režisér a Tomáš Kočko – hudebník.

Všichni čtyři umělci mají blízký vztah k Těšínskému Slezsku a tato práce - dalo by se říci - jim šla od ruky. Pracovali na tomto díle s herci české i polské divadelní scény Těšínského divadla.

Představení pojednává o osudech místních obyvatel i samotné oblasti, a to již od počátku, kdy je datována první zmínka o Těšíně.

V Těšínském niebi jsou obsazeny všechny národnosti, které na Těšínsku žily – Čech, Polák, Němec, Žid. S řekou Olší / Olzou se setkáme v průběhu děje přímo jako s osobou, jsou tu i osoby mytické, které jsou s tímto regionem úzce spjaty.

Představení nemá přímou dějovou linii. Jde zkrátka o sled událostí, které se během dějin Těšína staly. První scéna je zajímavá tím, že herci mají na hlavách makety budov, které jsou významné pro město (radnice, kavárna Avion, rotunda, Piastovská věž, atd.), během představení se vždy přijde na scénu s tou maketou budovy, o které se zrovna jedná a děj se odehrává kolem ní. Tou nejdůležitější, kolem které se točí většina představení, je maketa tramvaje, která několikrát přejede přes scénu. Tramvaj, jak jsem již uváděla je pro Těšín významným symbolem, ještě před rozdělením města byla jakýmsi spojníkem mezi polskou a českou částí.

Dalším neopomenutelným faktem je jazyk představení. Střídá se tu totiž čeština, polština, dialekt „po našymu“, ale také němčina a jidiš, stejně, jak tomu bylo v historii. Díky střídání a míchání jazyků autoři dosahují výrazné jazykové komiky, jež je náležitě oceňována diváky.

Celá divadelní hra je doprovázena Nohavicovými písněmi spojenými s oblastí Těšínska, které v představení působí jako muzikálové prvky.

5. Závěr

Cílem této práce bylo ukázat autory regionu Těšínska a pozastavit se nad rozdíly v jejich tvorbě. Po prozkoumání tématu lze říci, že každý z nich má k Těšínskému Slezsku citový vztah, a nejen proto, že se zde narodil. Jednotliví autoři Těšínsko svým subjektivním stylem zahrnují do své tvorby a zmiňují se o něm jako o něčem krásném, zvláštním a tajuplném. Ono místo je pro ně opravdu fascinující, zejména událostmi, jež se staly v minulosti. Žádný ze zmiňovaných autorů zde již nežije natrvalo, ale rádi se sem vracejí a aktivně se podílejí na místním kulturním životě. To je Těšínskému Slezsku jednoznačně ku prospěchu.

V celé druhé kapitole se můžeme dočíst o územním rozčlenění Těšínska a o tom, jak území vznikalo, jaké byly komplikace spojené s územním členěním a co s tím vším souviselo. Dovídáme se, jaké nastaly situace během první a druhé světové války, a rovněž co následovalo po těchto válkách. Současná hranice je z části pohyblivá, tvoří ji řeka Olše, o kterou se také vedly rozepře, zejména o její pojmenování. Dále se v téže kapitole dočítáme o místním obyvatelstvu, a jeho národnostním složení. Bylo zde několik národnostních menšin, které si přály prosadit svůj mateřský jazyk do škol a úředního života. Také je v této kapitole zmínka o Záolší – oblasti, která se nachází na české straně Olše - a tramvaji v Těšíně. To vše můžeme považovat za jakési symboly Těšínského Slezska, které se staly stálými motivy v tvorbě místních umělců.

Třetí kapitola je věnována Jaromíru Nohavicovi, jakožto autorovi regionu. Pozastavila jsem se zde nad jeho tvorbou a analyzovala jsem jeho písňové texty spojené s Těšínskem. Nohavica žil na tomto území delší dobu, je tím velmi ovlivněn. Tento autor čerpá zejména z historie, místních reálií, často zmiňuje i symboly Těšína. Je to člověk velice otevřený a možná i proto se sám stal jakýmsi symbolem Těšínska, hrdinou místního obyvatelstva.

Poslední kapitolu jsem zasvětila Těšínskému divadlu v Českém Těšíně, zejména proto, že autoři, o kterých jsem se zmínila, zde společně vytvořili znamenitou divadelní hru *Těšínské nebo/ Cieszyńskie nebe*. Hra popisuje dějiny Těšína, již od první zmínky o městě až do doby moderní. Stejní autoři ještě před uvedením dnes již legendárního představení založili „Kavárnu Avion, která není“. Ona kavárna vznikla v návaznosti na původní, historickou kavárnu, která sice v Těšíně existovala pouhých sedm let, přesto byla též jakýmsi symbolem města. Lidé se zde scházeli a mohli trávit svůj čas u knihy a

kávy. Momentálně je dokončená nová výstavba kavárny a nemálo lidí věří, že bude fungovat tak dobře, možná ještě lépe, než ta předchozí.

Anotace

Autor: Ester Niemczyková

Fakulta: Filozofická

Katedra: Slavistiky, sekce polonistiky

Název bakalářské práce: Obraz Těšínského Slezska v tvorbě současných autorů regionu.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jan Jeništa

Počet znaků: 87 249

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 32

Klíčová slova: polská literatura, česká literatura, Těšínské Slezsko

Autorka se zabývá problematikou Těšínského Slezska v tvorbě současných autorů tohoto regionu. Na podkladě jejich textů se věnuje jejich srovnávání, díla také analyzuje jak z hlediska historického, vůči místním událostem, tak z hlediska Těšínských reálií. Rovněž vzala v potaz spolupráci mezi těmito autory a zkoumá výsledek jejich spolupráce. Autorka si všímá, jak literaturu na Těšínsku přijímá místní obyvatelstvo, ale také i široká veřejnost.

6. Bibliografie

PRIMÁRNÍ LITERATURA:

BEZRUČ P., *Slezské písně*, Slunovrat 1977, ISBN: 22-038-77.

PUTZLACHER R., *Małgorzata poszukuje mistrza, Markétka hledá mistra*, AVION, Český Těšín, 1996.

PUTZLACHER R., *Ziemia albo-albo*, OLZA, Český Těšín 1993.

TROJAK B., *Jezernice*, Větrné mlýny, Brno 2001, ISBN: 80-86151-57-3.

TROJAK B., *Kuním Štětcem*, HOST, Brno 1996, ISBN: 80-86055-02-7.

TROJAK B., *Kunstkabinet*, HOST, Brno 2005, ISBN: 80-7294-143-7.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

BLUMENSCHNEIN J., KYSELA L., STENCHLÁ K., *Tramvaje v Těšíně 1911 – 1921*, SURSUM 2000, ISBN: 80-85799-81-2.

GAWRECKI D., *Studie o Těšínsku, politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*, Český Těšín, 1999, ISBN: 80-902355-4-90.

GAWRECKI J., BORÁK M. (REDIGOVAL), *Nástin dějin Těšínska*, Advertis Ostrava, 1992.

MARTINEK L., *Polská literatura českého Těšínska po roce 1945*, Opava 2004, ISBN: 80-7248-238-6.

MARTINEK L., *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*, Opava 2006, ISBN: 80-7248-348-X.

ONDRASZEK B., a kol., *Olza*, Vendryně 2007, ISBN: 978-80-239-9978-5.

RAUVOLF J., *Hledání Jaromíra Nohavici*, DARANUS, s.r.o., Řitka, 2007, ISBN: 978-80-86983-25-7.

STOLAŘÍK I. (ŠTIKA J., TOMOLOVÁ V.), *Těšínsko I. díl*, Tilia, Šenov u Ostravy, 1997, ISBN: 80-86101-00-2.

ŽÁČEK R., *Dějiny Slezska v datech*, Libri, Praha 2004, ISBN: 80-7277-172-8.

ŽÁČEK R., *Studie o Těšínsku, Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*, Český Těšín 2000, ISBN: 80-902355-6-5.

ČASOPISY:

GAŚIOR G. (koordinátor projektu), *Zaolzi: polsko-český spor o těšínské Slezsko 1918-2008*, Warszawa 2008, ISBN: 978-83-61283-13-3.

GLUZA Z. (red.), *Karta kwartalnik historyczny 53*, Warszawa 2007.

JAVOREK B., (red.), *Těšínsko*, vlastivědný zpravodaj okresů Karviná a Frýdek-Místek 4/1983, Český Těšín, 1983.

JAVOREK B., (red.), *Těšínsko*, vlastivědný zpravodaj okresů Karviná a Frýdek-Místek 2/1985, Český Těšín 1985.

MANDRYSZOVÁ L. (red.), *Těšínské listy*, informační dvouměsíčník Města Český Těšín, ročník III., číslo 5, 23. října 2009, Český Těšín 2009.

SLÍVA L. (red.), *Těšínské divadlo*, Český Těšín.

SMOLKA Z., *Fakta a interpretace, Česká literatura 3/2005* dostupné také online: www.ceeol.com.

ŠENKÝŘ M., VESELÁ J., *Avion bude. Ale už asi ne Avion*, Lidové noviny, 16. dubna 2010.

TOMOLOVÁ V., (red.), *Těšínsko*, vlastivědný časopis okresů Frýdek-Místek a Karviná 2/2000, Český Těšín 2000.

TOMOLOVÁ V., (red.), *Těšínsko*, vlastivědný zpravodaj okresů Karviná a Frýdek-Místek 2/1986, Český Těšín 1986.

INTERNETOVÉ ODKAZY:

NOHAVICA J., *Archiv pod lupou*,

http://www.nohavica.cz/cz/tvorba/archiv/_archiv_index.htm, 2010-03-17.

TROJAK B., *Genius loci Slezska*,

http://trojak.silesnet.com/index.php?text=genius_loci_slezska, 2010-05-01.

PUTZLACHER R., <http://putzlacher.net/biografia.htm>, 2010-03-20.

HESLO: *Kavárna Avion*, <http://www.avion.tesinsko.cz/historia.html>, 2010-04-26.

HESLO: *Těšínské nebo*, <http://www.tdivadlo.cz/tn/index.php?menu=oprojektu>, 2010-04-26.

HESLO: *Těšínsko*, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Těšínsko>, 2010-01-09.

Abstract

The picture of the Teschen Silesia Region in the production of contemporary authors in the region.

Key words: Polish literature, Czech literature, Teschen Silesia

The author's papers concerns with the topic of the Teschen Silesia Region in the light of contemporary authors rooted in this area. On the basis of their texts she concentrates on comparing and analyzing them from historical, local situations and the whole Teschen area related point of view. She had also taken in mind the cooperation among specific authors and analysis the relevant results. The author reflects how the local population, and the general public as well, have been accepting the literature of Teschen area.

Streszczenie

Słowa-klucze: literatura polska, literatura czeska, Śląsk Cieszyński

Autorka zajmuje się problematyką Śląska Cieszyńskiego w twórczości współczesnych autorów pochodzących z tego regionu. Ich teksty porównuje i analizuje tak z punktu widzenia historycznego, reakcje na miejscowe wydarzenia, jak z punktu widzenia cieszyńskich realiów. Uwzględnia też współpracę pomiędzy tymi autorami i bada wyniki ich współpracy. Autorkę interesuje też jak literatura Śląska Cieszyńskiego przyjmowana jest przez miejscowych obywateli i jak przyjmuje ją ogół czeskiego społeczeństwa.

PŘÍLOHY:

NOVĚ POSTAVENÁ KAVÁRNA

PŘÍKLAD DVOJAZYČNÝCH NÁZVŮ ULIC

